

Ministerul Educației și Cercetării

**Program postuniversitar de conversie profesională
pentru cadrele didactice din mediul rural**

*Specializarea ISTORIE
Forma de învățământ ID - semestrul III*

ISTORIA DREPTURILOR OMULUI ȘI A SOCIETĂȚII CIVILE

Dan DUNGACIU

Darie CRISTEA

Ministerul Educației și Cercetării
Proiectul pentru Învățământul Rural

ISTORIE

Istoria drepturilor omului
și a societății civile

Dan DUNGACIU

Darie CRISTEA

2006

© 2006 Ministerul Educației și Cercetării
Proiectul pentru Învățământul Rural

Nici o parte a acestei lucrări
nu poate fi reprodusă fără
acordul scris al Ministerului Educației și Cercetării

ISBN 10 973-0-04566-6;
ISBN 13 978-973-0-04566-6.

CUPRINS

Unitatea de învățare Nr. 1

APARIȚIA ȘI DEZVOLTAREA CONCEPTELOR DE *DREPTURILE OMULUI* ȘI DE *SOCIETATE CIVILĂ*

1.1. Obiective.....	7
1.2. Societatea civilă.....	7
1.3. Repere filosofice pentru drepturile omului	14
1.4. Documente istorice privind drepturile omului	18
1.5. Bibliografie.....	24
1.6. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare	24

Unitatea de învățare Nr. 2

INSTITUȚII ȘI PRACTICI DEMOCRATICE. POLITICA DREPTURILOR OMULUI

2.1. Obiective.....	26
2.2. Instituții și practici democratice în România și în plan internațional.....	26
2.3. Instituțiile statului democratic.....	29
2.4. Organizații internaționale semnificative pentru problematica democrației și a drepturilor omului.....	33
2.5. Bibliografie	38
2.6. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare.....	38

Unitatea de învățare Nr. 3

CIVIC ȘI ETNIC ÎN SOCIETĂȚILE MODERNE

3.1. Obiective.....	40
3.2. “Dincolo” de etnic. “Patriotismul constituțional”.....	40
3.3. Societate civilă/conștiință etnică.....	42
3.4. Treimea politică a societății moderne: stat-societate civilă-etnicitate.....	44
3.5. Dincolo de “patriotismul constituțional”. Civic și etnic.....	49
3.6. Definirea “societății civile” în România.....	50
3.7. “Decontextualizarea” societății Românești. Modele etno-civice de integrare.....	52
3.8. Bibliografie	54
3.9. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare.....	55

Unitatea de învățare Nr. 4

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

4.1. Obiective.....	56
4.2. Curtea Europeană a Drepturilor Omului.....	56
4.3. Extrase din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.....	60
4.4. Bibliografie	62
4.5. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare.....	62

INTRODUCERE

Unitățile de învățare

Selecția conținuturilor

Unitățile de învățare pe care le propune acest modul respectă obiectivele definite prin programă și au fost selectate urmărindu-se următoarele: prezentarea, din perspectivă cronologică și a contextului social, a evoluțiilor instituției drepturilor omului și a societății civile, ca și identificarea și interpretarea fenomenelor și stărilor de fapt corelate cu aceste evoluții.

Unitățile de învățare descriu fiecare câte un aspect fundamental pentru problematica modului, sinteza acestora dând o imagine coerentă și realistă și, din punct de vedere pedagogic, o perspectivă interdisciplinară asupra subiectului pus în discuție.

Titlurile unităților de învățare

Unitățile de învățare din acest modul sunt următoarele.

Unitatea de învățare 1 – Apariția și dezvoltarea conceptelor de drepturile omului și de societate civilă
Unitatea de învățare 2 – Instituții și practici democratice. Politica drepturilor omului
Unitatea de învățare 3 – Civic și etnic în societățile moderne
Unitatea de învățare 4 – Curtea Europeană a Drepturilor Omului
Anexe

Sarcinile de lucru

Tipuri de sarcini de lucru

Sarcinile de lucru sunt astfel construite încât să corespundă obiectivelor formulate prin programa de studiu. Pe parcursul modului, veți avea de realizat o serie de activități care au ca scop dezvoltarea competențelor și asimilarea informațiilor necesare unei bune stăpâniri a chestiunii drepturilor omului.

Întrebări punctuale

În primul rând, există sarcini de lucru care vă solicită să răspundeți la întrebări punctuale – unele dintre ele formulate în sistem grilă; ele sunt întrebări la care se va răspunde pe parcursul unității de învățare.

Lucrările de verificare; eseuri

Apoi, lucrările de verificare presupun și un efort de sinteză, subiectele fiind gândite mai ales sub forma unor teme pentru scurte eseuri. Acestea presupun utilizarea atât a informațiilor redate în manual, cât și, la libera selecție a cursantului, a **bibliografiei recomandate**.

Localizare

Modulul conține 4 lucrări de verificare – pg. 25, 40, 59, 68.

Instrucțiuni privind testele de evaluare

- dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 5 pagini
- se trimite prin poștă tutorelui.
- se folosește în primul rând cursul.

Dacă apar probleme

În cazul în care apar dificultăți la nivelul elaborării lucrărilor de verificare, sugerăm cursanților să reia lectura unității de învățare, de data aceasta realizând un rezumat de idei al acesteia. Apoi, să reia lectura bibliografiei indicate și să încerce rezolvarea din nou a lucrării (în cazul în care este vorba de un eseu, să atingă punctele precizate întâi sub forma unor mici eseuri independente, iar la urmă să redacteze din nou eseul sub forma unei narațiuni la persoana întâi).

Criteriile de evaluare și ponderea acestora

Criteriile de evaluare care vor fi aplicate sunt următoarele:

- pentru teste de autoevaluare: corectitudinea răspunsurilor (testele de autoevaluare sunt în bună parte teste-grilă), capacitatea cursanților de a corela informația din curs cu bibliografia recomandată dar și cunoștințele lor anterioare ;
- pentru lucrările de verificare (în ordinea importanței): respectarea punctelor solicitate, argumente reprezentative și coerența argumentării, utilizarea informațiilor din unitatea de învățare, utilizarea de bibliografie suplimentară.

Ponderea evaluării continue este de 40%, iar a evaluării finale 60%

Bibliografie minimală

- Boudon, Raymond (ed.), *Tratat de Sociologie*, Humanitas, București, 1992
- Cioabă, Aristide; Păvălan, Lorena; Pogoceanu, Rozmari, *Societatea civilă și drepturile omului*, Editura Institutului de Teorie Socială, București, 1997
- Dungaciu, Dan, *Națiunea și provocările (post)modernității*, Editura Tritonic, București, 2004
- Milca, Mihai, *Prelegeri de filosofie*, Editura economică, București, 2002
- Rials, Stephane, *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*, Polirom, Iași, 2002
- Zamfir, Cătălin, Vlăsceanu, Lazăr (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998

Unitatea de învățare Nr. 1

APARIȚIA ȘI DEZVOLTAREA CONCEPTELOR DE *DREPTURILE OMULUI ȘI DE SOCIETATE CIVILĂ*

Cuprins

1.1. Obiective.....	7
1.2. Societatea civilă.....	7
1.3. Repere filosofice pentru drepturile omului.....	14
1.4. Documente istorice privind drepturile omului.....	18
1.5. Bibliografie	24
1.6. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare.....	24

1.1. Obiective

- Familiarizarea studenților cu bagajul conceptual specific problematicii studiate.
- Reținerea principalelor momente ale istoriei filosofice a conceptului de societate civilă și a celui de drepturile omului
- Cunoașterea momentelor și textelor fondatoare ale ideii moderne de drepturi ale omului

1.2. Societatea civilă

Conceptul de **societate civilă**

Astăzi, prin **societate civilă** se înțelege în general *sfera socială a libertății, a asocierilor voluntare și a pluralității de relații umane*, identități, diferențe sau valori ce *contrastează* cu *puterea coercitivă a statului și guvernului, deci cu puterea politică*. Sau, după alte interpretări, societatea civilă reprezintă *sfera de intersecție a statului cu cea civilă și cea privată* – incluzând deci firmele și sindicatele.

Prima definiție are mai degrabă un caracter exclusivist: ea spune și ce nu înseamnă societatea civilă.

Cea de-a doua definiție are însă un caracter integrator, orientându-se asupra relației, asupra cooperării dintre anumite sfere ale vieții sociale. Concluzia pe care o putem trage din aceste observații este aceea că termenul sau conceptul de **societate civilă** este unul extrem de complex dar și de generos. Acesta poate și datorită faptului că ideea de societate civilă are o istorie veche și suficient de ambiguă.

Sfera societății
civile și sfera
politică

Se poate construi **conceptul de societate civilă** prin separarea sferei acesteia de cea a statului. Asocierile libere, voluntare, necondiționate de instituțiile statului modern, deși nu epuizează, după cum s-a văzut deja, conceptul, reprezintă, pentru majoritatea teoreticienilor societății civile, chintesența acesteia.

Contrastul este evident mai ales prin tendința „purătorilor de cuvânt” ai societății civile de a se delimita în special de instituțiile care încarnează în cel mai înalt grad puterea coercitivă a statului: armata și poliția.

Societatea civilă poate fi definită și prin raportare negativă la politic. Sunt adepți ai conceptului de societate civilă care o văd pe aceasta ca definită prin neparticipare la scena politică, fie că este vorba de partide care se află la guvernare sau în opoziție. Trebuie însă menționată și tendința politicianilor aflați în opoziție de a confisca, de fiecare dată, societatea civilă și de a pretinde că vorbesc în numele ei.

Inclusiv problema definirii ideologice a societății civile prezintă, din acest punct de vedere, importanță. Societatea civilă pare a fi, mai ales în tinerele democrații post-comuniste din Europa de Est, apanajul zonei intelectuale, neînregimentate politic sau administrativ. Opțiuni, simpatii și chiar o simbolistică politică și ideologică se afișează însă, în funcție de ciclurile electorale, de diferite personaje percepute ca lideri ai societății civile.

O istorie a ideii și conceptului de societate civilă se impune deci, dată fiind complexitatea, argumentată mai sus, a chestiunii.

Aristotel

Începutul ideii
de societate
civilă -
Aristotel

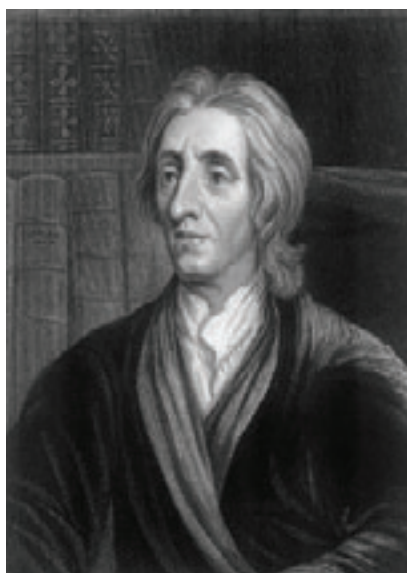

Unii autori plasează începutul ideii de societate civilă în Antichitate, o dată cu **Aristotel**. Acel tip de societate pe care o descrie el, așa numita *Koinomia*, care permite cetățenilor egali să ocupe funcții de putere – judecător sau magistrat, de pildă – are, fie și *in nuce*, elemente ale societății civile de mai târziu. Dar când afirmăm acest lucru trebuie să fim indulgenți: eticheta de cetățean era aplicabilă, în **polisul** grecesc, numai unui număr restrâns de bărbați; restul comunității nu avea drepturi politice.

John Locke

Privind înapoi, **John Locke** este cel care pare mai degrabă părintele conceptului de societate civilă. Este adevărat că nici la acesta conceptul nu are neapărat aceleași înțelesuri ca în zilele noastre, căci este sinonim și cu societate politică și cu stat. Concret, scopul constituirii societății civile (sau politice) îl reprezintă apărarea proprietății, consideră Locke.

Această societate apare acolo unde oamenii părăsesc de bunăvoie starea naturală și se angajează să respecte legile pe care societatea le insituie în favoarea sa și a celorlalți oameni. În ecuația acestei noi stări apare o figură semnificativă, cea a magistratului, care are autoritatea să hotărască ori de câte ori apare vreo controversă sau este produsă vreo pagubă unui membru al comunității (*commonwealth*).

John Locke (1632-1704)

Jean Jacques Rousseau

În spiritul vremii, **Jean Jacques Rousseau** pune de asemenea în legătură directă constiuirea societății civile cu apariția proprietății. Primul om care și-a împrejmuit un teren și l-a declarat ca fiind al său ar reprezenta, în opinia filosofului sus-numit, întemeietorul *societății civile*. Menționăm că în continuare acest termen este utilizat ca sinonim pentru stat, republică sau corp politic; diferențierea conceptuală se va operaționaliza, după cum vom vedea, ceva mai târziu. Așadar, arată Rousseau, *ordinea politică* (sau *societatea civilă*) este instituită de bogați care, atacați fiind de săraci, i-au convins pe cei ca ei de necesitatea unei *societăți politice*.

Această stare politică, odată constituită arată în continuare filosoful, s-a dovedit a fi imperfectă. De unde și necesitatea alegerii unui conducător. Poporul și-a desemnat așadar o astfel de persoană pentru a fi apărut și nu pentru a avea pe cine să servească, consideră Rousseau. Acest tip de societate s-a multiplicat, s-au constituit mai multe corpuri politice care au rămas între ele în starea naturală, ce a degenerat în cele din urmă în conflicte și războaie. Cam asta este povestea apariției societății civile (sau, din nou, a statului, a corpurilor politice etc.) din perspectiva lui Rousseau. Observăm, cu siguranță, câteva similitudini, cel puțin în acest punct, între el și englezul John Locke.

Tot de la Locke, ideea de societate civilă este preluată mai aplicat de reprezentanții așa-numitului "iluminism scoțian" (Hume, Smith, Ferguson), ca instrument metodologic pentru a plasa societățile moderne ale Europei vestice în opoziție deopotrivă cu statul și cu regiunile despotice, barbare ale Orientului.

Diferențierea societate civilă-stat după Hegel

Următorul pas e **Hegel**, care stabilește societatea civilă ca domeniu auto-regulator al relațiilor sociale în măsura în care aceste relații sunt generate de necesitățile indivizilor. Așa se diferențiază și societatea

civilă de stat; paradoxal, în această fază de evoluție a conceptului, societatea civilă era centrată pe trebuințele – inclusiv materiale – ale individului – în timp ce statul se confunda cu sfera moralității. Diferența față de utilizarea actuală a termenilor este enormă, în condițiile în care statul este definit de susținătorii ideii de societate civilă ca entitate politică mai degrabă decât morală.

Hegel (1770-1831)

În același timp, Hegel a fost primul teoretician al chestiunii care a marcat apăsător în *Principiile filosofiei dreptului* (1812) distincția dintre societate civilă și stat, spre deosebire de un Hobbes, Locke sau Rousseau care, în ciuda diferențelor dintre ei, tindeau să identifice societatea civilă cu statul modern. În ciuda separației, statul rămâne pentru Hegel fundamental pentru existența și funcționarea societății civile, care trebuie să îl aibă permanent „în fața ochilor”. În această societate civilă, în care fiecare este „propriul său scop”, există „un loc liber pentru orice idiosincrasie, orice talent, orice accident al nașterii sau al norocului și unde valurile pasiunii izbucnesc reglate doar de rațiunea strălucind printre ele”, arată Hegel în lucrarea amintită.

Pe lângă aceste nevoi (pasiuni), care alcătuiesc un *sistem al nevoilor* ca prim moment al societății civile, mai există alte două: *administrația și dreptul* care protejează proprietatea (ca principiu universal de libertate) și *autoritatea publică și corporația*, care vin să protejeze împotriva contingentelor dintre primele două sisteme.

Karl Marx –
politicul este
subordonat
economicului

Marx preia concepția hegeliană modificând raporturile: pentru el politicul (statul) e subordonat *economicului* (expresia economicului fiind aici, în esență, *societatea civilă*). Lucrul e stabilit în *Chestiunea evreiască* (1944), reluat apoi în *Ideologia germană*: scena reală a istoriei e societatea civilă, statul e doar expresia, e vârful de iceberg a ceea ce se produce în profunzime. Critica devastatoare a lui Marx împotriva societății civile rămâne de referință în literatura chestiunii, în ciuda acuzelor – justificate – de “reducționism” și “economicism” care i s-au adus.

Karl Marx (1818-1883)

Pe filon marxist, Gramsci va aduce mai târziu o serie de nuanțe: societatea civilă devine “partea privată, non-politică a suprastructurii”. Influența acesteia – spre deosebire de stat, văzut ca monopolul forței – se manifestă indirect, *hegemonic*, prin intermediul unor strategii ideologice variate. Societățile capitaliste vestice nu sunt guvernate doar de puterile coercitive ale statului, ci și de menținerea și acceptarea *hegemoniei* burgheze, în esență a dominației intelectuale și culturale a acesteia. Burghezia a cucerit acest teren și de pe aceste poziții strategice își menține dominația socială integrală. Pe acest teren – societatea civilă – sau și pe acest teren, al produselor și ideilor culturale, trebuie dată bătălia.

Anii '80 au marcat câteva tentative de sinteză a acestor perspective dispartate, dacă nu antinomice. Una îi aparține lui S. Giner, iar definiția societății civile sună astfel: “o sferă a drepturilor individuale și a asociațiilor voluntare dezvoltată istoric, în care competiția politică pașnică a indivizilor și a grupurilor pentru apărarea preocupărilor intențiilor și intereselor lor variate este garantată de stat” (apud. Llobera 1996). Pentru Giner există cinci dimensiuni ce caracterizează societatea civilă: *individualism* (individul este singura și ultima realitate a vieții sociale; grupurile sociale sunt numai agregate ale voințelor individuale); *sferă privată* (ca opusă participării în acțiunea politică sau viața publică), *piață* (competiție în toate sferele vieții sociale), *pluralism* (puterea e difuză în toată societatea și este fragmentată pe baza diferitelor diviziuni ideologice) și *clasă* (rezultatul neintenționat al competiției pentru mărfuri și putere).

Dezbaterea
modernă
asupra
societății civile
– redefinirea
conceptului în
anii 80

În 1984, Anthony Black lărgeste substanțial perspectiva – cartea se numește *Guilds and Civil Society in European Political Thought from the 12th Century to the Present* – și constată că intervalul secolelor XII-XVII este spațiul apariției unei noi și distincte palete axiologice politico-economice: pe de o parte, societatea civilă semnifică “libertatea umană, egalitatea în fața legii și proprietății”, pe de alta “valori comunitare, ajutor mutual și onoarea de breaslă”. Altminteri spus, societatea civilă – în sensul cel mai larg, cel hegelian – “emerge o dată cu disoluția progresivă a ‘legăturilor naturale’ ale ordinii feudale; o nouă structură socială a apărut, majoritatea în orașe, unde meșteșugarii, micii negustori (întreprinzători) și comercianți au dezvoltat noi forme de organizare socială prin dezvoltarea unor activități economice noi” (Ibid).

Societatea civilă, observă Llobera, a fost concomitent *Gemeinschaft* și *Gesellschaft* (*comunitate și societate*), în terminologia lui Tönnies. Istoria Europei occidentale “este istoria societății civile”, dar “combinația diferitelor valori diferă temporal și spațial”.

Test de autoevaluare 1

(Întrebările de mai jos pot avea un răspuns, mai multe sau nici un răspuns corect. Cursanții vor alege răspunsul/ răspunsurile corecte sau vor preciza că nici un răspuns din grilă nu este corect, după caz.)

1.1. Scopul constituirii societății civile după John Locke este:

- a) Apărarea proprietății
- b) Binele comun
- c) Eliberarea de tiranie

1.2. Cele cinci dimensiuni ale societății civile după S. Giner sunt:

- a) individualismul
- b) piața
- c) serviciul militar

- d) participarea la guvernare
- e) sfera privată
- f) pluralismul
- g) clasa socială

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 24-25

1.3. Repere filosofice pentru drepturile omului

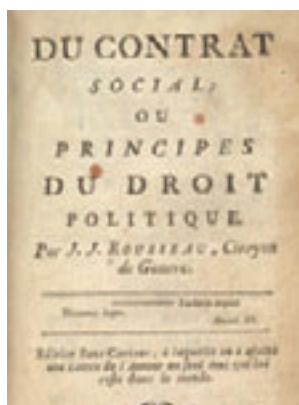
Ideea de drepturi al omului nu este nici ea nouă, mergând de fapt mână în mână cu cea de societate civilă. De aceea, ne putem întoarce la Grecia antică și la cetățenii săi, care, prin comparație cu alți locuitori ai cetății, beneficiau de anumite drepturi. De fapt, a vorbi în acest tip de societate despre drepturile omului echivalează cu a vorbi despre drepturile cetățenului. Înseamnă adică să vorbim despre drepturile unei minoritate careia „titlul” de cetățean îi conferea în primul rând statutul de om. Sclavii sau barbarii – cei din afara cetăților grecești – nu erau și nici nu puteau să devină cetățeni. Nu puteau să fie nici judecători, nici magistrați, nu puteau să participe la viața politică iar viața socială era extrem de constrângătoare pentru cei care locuiau în cetate.

Legătura
dintre
drepturile
omului și
statutul de
cetățean

Originea ideii
moderne de
drepturi ale
omului

Drepturile omului devin cu adevărat o preocupare începând tot cu John Locke. Contribuția sa la dezvoltarea teoriilor și programelor ulterioare centrate pe drepturile omului este uriașă. Lucrările sale despre dreptul natural au stat atât la baza Declarației de Independență a statelor Unite (1776) cât și la cea a Declarației drepturilor omului și ale cetățeanului (Franța, 1789). Iar aceste documentele au avut, după cum bine se știe, o importanță covârșitoare pentru viața Statelor Unite și a Franței, în particular, și a omenirii, în general. Nu vrem să spunem că Locke singur este cel care a inspirat aceste documente fundamentale. Ele au fost rodul unui întreg secol, secolul 18 cu toți filosofii, gânditorii, contextele sociale și revoluțiile sale. Dar ideea drepturilor naturale, ilustrată desăvârșit de Locke, este fundamentală pentru demersul nostru.

Drepturile
naturale

Ca o paranteză, considerăm absolut necesar să clarificăm sensul conceptului de **drepturi naturale**. Acestea reprezintă „totalitatea drepturilor înnăscute, inerente naturii umane. Toți oamenii dispun de o măsură egală de drepturi naturale (de ex. dreptul la viață și la integritate corporală sau la libertate personală), indiferent de sex sau vârstă, de poziția socială, de timpul, de locul și de ordinea statală în care trăiește. Drepturile naturale sunt drepturi suprastatale și de aceea nemodificabile, "eterne"; ele se deosebesc de prevederile statale și de normele legale care se pot schimba de-a lungul istoriei, adică de dreptul pozitiv, emițând pretenția că au o calitate juridică mai sporită față de acesta din urmă”. (Reinhard Beck, 1986, apud Dungaciu, 2004)

Libertate –
egalitate –
proprietate –
rezistență la
opresiune

O definiție contemporană, așadar. Dar pentru Locke și pentru cei din timpul său ele erau chiar Drepturile care trebuia să le fie recunoscute tuturor oamenilor timpului său. Ele pot fi sintetizate prin tetralogia „libertate-egalitate-proprietate-rezistență la opresiune” (Stephane Rials, 2002), statul (sau, după cum s-a spus, societatea civilă) având rolul de garant al acestei legi naturale. Drepturile omului nu ar fi, așadar, nimic altceva decât „drepturile naturale ale omului în sfârșit promulgate, delimitate, sancționate, garantate și eficientizate (...) [iar] starea socială nu este decât instituționalizarea stării naturale”. (apud Dungaciu, 2004)

Drepturile
naturale și
drepturile
cetățeanului

Pe de altă parte, la Rousseau există o diferențiere clară între drepturile naturale și cele ale cetățeanului. Cele din prima categorie, fără a le contesta existența, sunt considerate ca aplicabile unui trecut îndepărtat și fericit. Cele din cea de-a doua categorie se regăsesc la nivelul societății civile, fiind fixate prin lege. S-a trecut, după cum consideră Rousseau de la un „drept natural” la un „drept natural rațional”. Procesul, unul îndelungat și dureros, este ireversibil. Oamenii nu se mai pot întoarce la starea naturală. Cel puțin nu la *aceeași formă* de stare naturală, ci la o alta, mult mai periculoasă. Acest proces este descris de Rousseau în *Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni*. El arată că, o dată cu instituirea dreptului de proprietate și a legii, omenirea a început să se îndrepte spre o societate tot mai inegală. Pasul al doilea, care accentuează această stare, este făcut prin stabilirea magistraturii, iar cel de-a treilea prin schimbarea puterii legitime în putere arbitrară. Punctul final, cel în care inegalitatea este maximă, este cel atins în depotism, care nu este altceva decât o nouă stare naturală, deoarece „toți indivizii redevin egali, căci ei nu mai sunt nimic – iar supușii neavând altă altă lege decât voința stăpânului, pe când stăpânul nu cunoaște altă regulă decât pasiunile sale, noțiunile de bine și rău, ca și principiile dreptății dispar din nou” (idem).

Drepturile
pozitive

Secolul 18 este secolul drepturilor naturale bazate pe rațiune. Locul lor este luat, în abordările teoretice, de *drepturile pozitive*. Este acea formă de drept despre care se consideră că derivă din normele pozitive ale societății și care poate și este impusă politic. Oamenii au datoria să respecte legile indiferent de conținutul acestora. Sau, mai clar spus, „Trebuie să recunoaștem caracterul obligatoriu al tuturor legilor, indiferent cum ar fi aceste legi, atâta vreme cât ele sunt produse corect din punct de vedere formal.” (Karl Bergbohm, 1892, apud Dungaciu, 2004) A fi corect formal nu echivalează însă cu a fi moral; acest fapt a fost evidențiat în statele totalitare, în care s-au produs atrocități cumplite perfect justificabile din punct de vedere legal.

Cele două modalități de abordare a drepturilor omului au fost utilizate atunci când s-a elaborat Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948). S-a spus în repetate rânduri că odată cu aceasta drepturile naturale au fost pozitivitate astfel încât neajunsurile fiecărei perspective (nesiguranța drepturilor naturale și posibilitatea utilizării abuzive a drepturilor pozitive) să fie înlăturate.

Test de autoevaluare 2

(Întrebările de mai jos pot avea un răspuns, mai multe sau nici un răspuns corect.)

2.1. Baza drepturilor naturale, pentru gânditorii secolului al XVIII-lea este reprezentată de:

- a) rațiunea cu care toate ființele umane sunt dotate de la natură
- b) tratatele internaționale
- c) bunul plac al liderilor politici

2.2. Drepturile pozitive:

- a) sunt fundamentate pe normele sociale și politice ale unei colectivități
- b) apar în dezbaterile privind drepturile omului înaintea conceptului de drepturi naturale

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 24-25

1.4. Documente istorice privind drepturile omului

În cele ce urmează vom prezenta fragmente din câteva dintre cele mai importante documente care privesc problema drepturilor omului. Cum multe dintre ele sunt destul de voluminoase, este absolut necesară o selecție a articolelor care le alcătuiesc.

Criteriul acestei selecții: apropierea ideilor pe care le includ de cele care pot fi regăsite în lucrările secolelor 17-18 referitoare la chestiunea drepturilor naturale ale omului. Demersul, dincolo de caracterul său interesant, mai are un scop și anume acela de a evita, pe cât posibil particularizarea excesivă. Drepturile negustorilor din secolul 13 nu sunt aceleași cu cele ale negustorilor din secolul 17, de pildă. De aceea, trebuie urmărite mai degrabă acele aspecte care îi privesc pe oameni la modul general și nu acelea îmbibate de „parfumul” epocii.

MAGNA CHARTA¹ (1215-1225)

Henric, prim mila Domnului rege al Angliei etc., către arhiepiscopi, episcopi, abați, preoți, conți, baroni, viconti, funcționari și baili, și către toți credincioșii săi care vor citi prezenta Cartă, salutare. (...)

Magna Charta

1. În primul rând, în numele Domnului și prin prezenta Cartă, am acordat și confirmat, pentru noi și succesorii noștri pentru veșnicie, ca Biserica Angliei să fie liberă și să se bucure de toate drepturile și libertățile fără ca nimeni să-i aducă atingere. Și am acordat de asemenea tuturor oamenilor liberi din regatul nostru, pentru noi și pentru succesorii noștri pentru veșnicie, toate libertățile ce în continuare de vor spune, pentru ca ei și moștenitorii lor să le aibă și să le păstreze din partea noastră și a succesorilor noștri (...)

14. Un om liber nu poate fi pedepsit cu o amendă (amercietur) pentru o vină mai mică decât în proporție cu vina sa; nici pentru o vină mai mare, decât în proporție cu mărimea vinei și fără a aduce prejudicii fiefului său (salvo contenemento suo) (...)

29. Nici un om liber nu va fi arestat, trimis în închisoare, lipsit de posesiunea sa liberă, de libertățile sale sau de cutumele libere și nici scos în afara legii (utlegetur), nici exilat, nici chinuit în vreun fel, și nici nu ne vom atinge de el sau să punem pe alții să se atingă de el decât prin judecată legală de către egalii săi și după legea țării. Nu vom vinde, refuza sau întârzia nimănui dreptatea sau dreptul său.

DECLARAȚIA DE INDEPENDENȚĂ A STATELOT UNITE (4 IULIE 1776)

4 iulie 1776

---

¹ Apud Rials 2002

(...) Considerăm ca adevăruri grăitoare faptul că toți oamenii s-au născut egali, că sunt înzestrați de către Creator cu anumite Drepturi inalienabile, că printre acestea se numără dreptul la Viață, la Libertate și la căutarea Fericirii. Că, pentru a asigura aceste drepturi, oamenii instituie Guverne, care își derivă dreptele lor puteri din consimțământul celor guvernați. Că, ori de câte ori o Formă de Guvernare devine o primejdie pentru aceste țeluri, este dreptul Poporului să o schimbe sau să o abolească și să instituie un nou guvern bazat pe acele principii și organizat în acele forme de exercitare a prerogativelor sale care i se vor părea cele mai nimerite să-i garanteze acestui Popor Siguranța și Fericirea.

Declarația drepturilor statului Virginia (iunie 1776)

Virginia
Iunie 1776

I. Toți oamenii se nasc în mod egal liberi și independenți: au drepturi sigure, esențiale și naturale, de care nu pot, prin nici un fel de contract, să-și lipsească sau să-și despoaie urmașii: acestea sunt dreptul de a se bucura de viață și de libertate, cu mijloacele de a obține și de a poseda proprietăți, de a căuta și de a obține fericirea și siguranța.

II. Întreaga autoritate aparține Poporului și, drept urmare, emană de la el: Magistrații sunt Mandatarii săi, slujbașii săi sunt și răspunzători în fața lui în toate situațiile.

III. Guvernământul este sau trebuie să fie insituit pentru binele comun, pentru apărarea și siguranța Poporului, Națiunii sau a Comunității. Dintre toate diversele forme de Guvernământ, cea mai bună este aceea care poate asigura în cel mai înalt grad fericirea și siguranța și care este cel mai real ferită de primejdia proastei administrări. Așadar ori de câte ori un Guvernământ va fi incapabil să îndeplinească aceste condiții, sau va lucra împotriva lor, majoritatea Comunității are dreptul neîndoienic, inalienabil și imprescriptibil de a-l reforma, schimba sau aboli, așa cum va crede cel mai potrivit pentru folosul public.

VII. Nici o parte din proprietatea unui om nu poate să-i fie luată și nici folosită în interes public fără consimțământul său sau al Reprezentațiilor săi legitimi; Poporul este legat doar prin Legile pe care le-a aprobat astfel pentru binele comun.

** Am considerat acest proiect interesant întrucât permite înțelegerea nivelului de dezvoltare al conceptului de societate civilă la sfârșitul secolului 18. Abia peste vreo 20 de ani Hegel va operaționaliza conceptul de societate civilă, prin separare de cel de stat.

Declarația drepturilor locuitorilor din statul Pennsylvania (septembrie, 1776)

**Pennsylvania
Septembrie 1776**

Art. I. Toți oamenii se nasc în mod egal liberi și independenți și au drepturi sigure, naturale, esențiale și inalienabile, printre care dreptul de a se bucura de viață și de libertate, de a și le apăra: acela de a obține, de a poseda și de a-și protege bunurile; și, în sfârșit, acela de a căuta și de a obține fericirea și siguranța.

Art. II Toți oamenii au dreptul natural și inalienabil de a-l preamări pe Dumnezeu Atotputernicul, în modul pe care li-l dictează conștiința și înțelepciunea lor. Nimeni nu trebuie și nu poate fi în mod legitim constrâns să îmbrățișeze o formă anume de cult religios (...): nici un om care recunoaște existența lui Dumnezeu nu poate fi în mod just lipsit de vreun drept civil al său, ca cetățean, nici atacat în vreun fel din cauza sentimentelor lui religioase sau a formei deosebite a cultului său (...).

Art. V Guvernământul este sau trebuie să fie instiuit întru folosul comun, pentru protejerea și siguranța poporului, a națiunii și a comunității, și nu pentru profitul sau interesul privat al unui singur om, al unei familii sau al unui grup de oameni care nu sunt decât o mică parte a acelei comunități. Comunitatea are dreptul de netăgăduit, inalienabil și imprescriptibil de a reforma, de a schimba sau de a abolii Guvernământul, în modul pe care îl va găsi cel mai potrivit pentru a obține fericirea publică.

Declarația Drepturilor Locuitorilor Republicii Massachusetts (martie 1780)

**Massachusetts
Martie 1780**

Art. I Toți oamenii se nasc liberi și egali, au anumite drepturi naturale, esențiale și inalienabile, între care se cuvine să numărăm dreptul de a se bucura de viață și de libertate, și acela de a le apăra; apoi dreptul de a obține proprietăți, de a le avea în posesie și de a le protege; în sfârșit, dreptul de a căuta și de a obține siguranța și fericirea.

Art. II Este un drept și o datorie pentru toți oamenii ce viețuiesc în societate să-l preamărescă prin cult public pe marele Creator și Păstrător al Universului. Nici un Supus nu trebuie șicanat, silnicit sau forțat în persoana sa, în libertatea sa sau în bunurile sale pentru cultul pe care îl are în fața lui Dumnezeu și în termenii cei mai convenabili pe care i-i dictează conștiința sa. (...)

Art XXX. Pentru Guvernarea acestei Republici, Autoritatea legislativă nu va exercita niciodată puterea executivă sau judecătorească, sau pe amândouă: Autoritatea executivă nu va exercita niciodată puterea legislativă sau judecătorească, sau pe amândouă; iar autoritatea judecătorească nu va exercita niciodată puterea legislativă sau executivă, sau pe amândouă; acestea pentru va Guvernarea să fie una a Legilor și nu o Guvernare a Oamenilor.

Proiectul de declarație al lui Servan (aprox. iunie 1789)

**Servan
Iunie 1789**

- 1. Orice Societate Civilă este produsul unei convenții între toți membrii săi, niciodată un produs al forței.*
- 2. Contractul social care alcătuiește Societatea Civilă nu este și nu poate fi decât unirea tuturor pentru binele fiecăruia.*
- 3. Ceea ce convine binelui comun nu poate fi determinat decât prin voința generală, care este singura lege adevărată.*
- 4. Nici un membru al Societății Civile nu este obligat să asculte de altă autoritate decât de aceea a legii.*
- 5. Legea, în raport cu Societatea Civilă, fiind doar voința generală, puterea legislativă aparține tuturor.*
- 8. Obiectul Societății Civile se poate reduce la libertatea civilă, care este puterea fiecărui Cetățean de a-și exercita facultățile în deplina lor măsură, afară de cazurile interzise prin lege.*
- 12. (...) Oricare Cetățean trebuie să fie liber să dispună de persoana și de acțiunile sale, în toate modalitățile pe care legea nu le interzice expres. Oricare Cetățean va fi liber să se bucure de proprietatea sa, în întreaga măsură îngăduită prin lege **.*

**La Fayette
1789**

Proiect de declarație al lui La Fayette (11 iulie 1789)

Natura a făcut oamenii liberi și egali; distincțiile necesare pentru ordinea socială sunt fondate doar pe utilitatea generală.

Orice om se naște cu unele drepturi inalienabile și imprescriptibile, cum ar fi libertatea tuturor opiniilor sale, grija față de onoarea și viața sa, dreptul la proprietate, dispunerea în întregime de persoana, de ingeniozitatea și de toate facultățile sale, comunicarea tuturor gândurilor sale prin orice mijloc posibil, căutarea fericirii și rezistența la opresiune.

La Fayette – 1757-1834

Exercițiul drepturilor naturale nu are alte limite decât acelea care îl asigură pentru ceilalți membri ai societății. (...)

Orice guvern are drept scop unic binele comun. Acest interes cere ca puterea legislativă, executivă și judecătorească să fie distincte și definite, și ca organizarea lor să asigure reprezentarea liberă a cetățenilor, responsabilitatea agenților și imparțialitatea judecătorilor.

**Declarația
drepturilor
omului și
cetățeanului
– august 1789**

Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului (august, 1789)

Art. 1 Oamenii se nasc liberi și egali în drepturi. Deosebiri sociale nu pot fi bazate decât pe utilitatea publică.

Art. 2 Scopul oricărei asociații politice este conservarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului. Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, siguranța și rezistența la opresiune.

Art. 3 Națiunea este sursa esențială a principiului oricărei suveranități. Nici o grupare, nici un individ nu pot exercita vreo autoritate care să nu emane de la ea.

Art. 4 Libertatea constă în a face tot ce nu dăunează altuia. Astfel exercitarea drepturilor naturale ale fiecărui om nu are alte limite decât acelea care asigură celorlalți membri ai societății folosirea de aceleași drepturi. Aceste limite nu pot fi determinate decât prin lege.

**Declarația
Universală a
Drepturilor
Omului - 1948**

Art. 17 Proprietatea fiind un drept inviolabil și sacru, nimeni nu poate fi privat de ea, decât în cazurile în care necesitatea publică, legal constatată, pretinde în mod evident acest lucru, și cu condiția unei juste despăguburi prealabile.

Declarația Universală a Drepturilor Omului (decembrie 1948)

Art. 1. Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unii față de altele în spiritul fraternității.

Art. 2 Fiecare om se poate prevala de toate drepturile și libertățile proclamate în prezenta Declarație fără nici un fel de deosebire ca, de pildă, deosebirea de rasă, culoare, sex, limba, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine națională sau socială, avere, naștere sau orice alte împrejurări. În afară de aceasta, nu se va face nici o deosebire după statutul politic, juridic sau internațional al țării sau al teritoriului de care ține o persoana, fie că aceasta țara sau teritoriu sunt independente, sub tutelă, neautonome sau supuse vreunei alte limitări a suveranității.

Art. 3 Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale. Art 4 Nimeni nu va fi ținut în sclavie, nici în servitute; sclavajul și comerțul cu sclavi sunt interzise sub toate formele lor.

Art. 17 Orice persoană are dreptul la proprietate, atât singură, cât și în asociație cu alții. Nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de proprietatea sa.

Art. 18 Orice om are dreptul la libertatea gândirii, de conștiință și religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea, singur sau împreună cu alții, atât în mod public, cât și privat, prin învățatură, practici religioase, cult și îndeplinirea riturilor.

Test de autoevaluare 3

3.1. Exemplificați câteva dintre cele mai cunoscute și importante proiecte de declarație a drepturilor omului

.....
.....

Pentru elaborarea răspunsului, cursanții vor folosi informația din curs și din bibliografia precizată mai jos. Se cere nu doar enumerarea respectivelor declarații, ci și identificarea unor aspecte care evidențiază fiecare proiect în parte. Răspunsul nu trebuie să depășească 5 pagini (Arial, 12, 1,5 rânduri)

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 24-25

1.5. Bibliografie

- Boudon, Raymond (ed.), *Tratat de Sociologie*, Humanitas, București, 1992
- Cioabă, Aristide; Păvălan, Lorena; Pogoceanu, Rozmari, *Societatea civilă și drepturile omului*, Editura Institutului de Teorie Socială, București, 1997
- Dungaciu, Dan, *Națiunea și provocările (post)modernității*, Editura Tritonic, București, 2004
- Milca, Mihai, *Prelegeri de filosofie*, Editura economică, București, 2002
- Rials, Stephane, *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*, Polirom, Iași, 2002
- Zamfir, Cătălin, Vlăsceanu, Lazăr (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998

1.6. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1

1.1. a

1.2. a,b,e,f,g

Test de autoevaluare 2

2.1. a

2.2. a

Test de autoevaluare 3

3.1. Fragmentele citate pe parcursul secțiunii fac parte din astfel de declarații. Este însă recomandat ca, pe baza bibliografiei, cursanții să menționeze și alte exemple decât cele prezente în manual.

LUCRARE DE VERIFICARE

1. Prezentați într-un scurt eseu principalele momente ale evoluției conceptului de *drepturile omului*. Faceți referire și la cauzele istorice, sociale, politice ale acestei evoluții.

2. Definiți conceptul de societate civilă și precizați rolul pe care aceasta îl joacă în promovarea și protecția drepturilor omului. Argumentați cu situații concrete.

Observații: Eseul solicitat la punctul 1 va avea maxim 3 pagini (Arial 12, 1,5 rânduri). Punctul 2 va avea maxim 2 pagini (Arial 12, 1,5 rânduri). Pentru elaborarea răspunsurilor se recomandă atât utilizarea manualului cât și a bibliografiei suplimentare indicate.

Barem de notare

Subiectul 1 – 5 puncte

Subiectul 2 – 4 puncte

1 punct din oficiu

Unitatea de învățare Nr. 2

INSTITUȚII ȘI PRACTICI DEMOCRATICE. POLITICA DREPTURILOR OMULUI

Cuprins

2.1. Obiective.....	26
2.2. Instituții și practici democratice în România și în plan internațional.....	26
2.3. Instituțiile statului democratic.....	29
2.4. Organizații internaționale semnificative pentru problematica democrației și a drepturilor omului.....	33
2.5. Bibliografie	38
2.6. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare.....	38

2.1. Obiective

- Înțelegerea relației sistem politic democratic – respectarea drepturilor omului
- Cunoașterea fundamentelor instituționale ale sistemelor politice democratice
- Cunoașterea principalelor organizații internaționale care promovează și protejează tandemul democrație-drepturi ale omului

2.2. Instituții și practici democratice în România și în plan internațional

Ideea de democrație. Contextul apariției instituțiilor și practicilor democratice în Europa

Ideea de democrație

Multe dintre evenimentele desfășurate după prăbușirea, în anii 1989-1990, a blocului comunist din estul Europei au impus pe agenda internațională o nouă problemă: necesitatea caracterului democratic al regimurilor politice și a instituțiilor sale.

Ideea de revoluție și Iluminismul

Implementarea democrației, transformarea ei într-un model politic aplicabil s-au realizat însă procesual în Europa Occidentală, pe durata mai multor secole. Acest model – democrația - înțeles în acest mod, rămâne totuși aplicabil spațiului european. Procesul începe încă din secolele XV-XVI, când relativ noua dar deja destul de puternică clasă a burgheziei începe să urmărească anularea privilegiilor nobilimii. Această etapă corespunde fazei de declin a feudalismului.

Urmărind firul cronologic, regăsim curentul intelectual al Iluminismului. Ideile secolului luminilor îi datorăm marile transformări ce vor avea loc în plan social, începând cu episodul Oliver Cromwell în Anglia (mijlocul secolului al XVII-lea), continuând apoi cu revoluția americană (177-1782), cu cea franceză (1789) și cu cea de la 1848. Însăși ideea de revoluție ar fi fost imposibilă dacă Iluminismul nu s-ar fi afirmat drept curent intelectual dominant. El este, de altfel, cel care afirmă necesitatea implicării și participării în treburile politice a unor largi categorii de oameni care fuseseră până atunci excluși de la acestea.

„Libertatea conducând poporul”

Evul Mediu a cunoscut, de altfel, conflicte destul de importante. Țăranii, burghezia au cerut tot mai insistent drepturi politice și economice. Dorița unui trai mai bun a generat, în toată această perioadă, o serie de răscoale în toate colțurile Europei. În mod evident însă, răscoalele respective au fost foarte diferite de revoluții. Și aceasta întrucât scopul lor nu era acela de a determina modificări ale sistemului autorității centrale.

Monarhia era văzută în continuare ca necesară și de inspirație divină. Problema se reducea la conflictul lor, al țăranilor și al burgheziei, cu nobilii locali.

Iluminismul – premisele democrației ca suport pentru ceea ce va fi o societate centrată pe drepturile omului

Vine însă Iluminismul, cu tezele sale legate de egalitatea între oameni, de existența unor drepturi înnăscute, valabile la nivel general-uman. De aceea, nici monarhia, nici nobilimea, se consideră, nu mai trebuie să beneficieze de privilegiile de sorginte medievală. Aceste idei antrenează un număr incomparabil mai mare de oameni în schimbarea societăților europene prin revoluție decât o făceau răscoalele din Evul Mediu.

Se propune o altă etică a raporturilor politice la nivelul diferitelor clase sociale și militează pentru o reformă profundă a societăților respective. În acest sens, revoluția franceză de la 1789 este exemplară: programul propune o formulă etică constituită în jurul ideii de „libertate, egalitate, fraternitate”. Structura de tip feudal, considerată anacronică, este denumită „Vechiul Regim”, instituția medievală a „Stărilor Generale”, care avusese în timpul monarhiei un rol foarte redus devenea, la cererea expresă a reprezentanților burgheziei, ai nobililor și clerului de rang inferior, „Adunarea Națională”. Aceasta trebuia să dea Franței o nouă *Constituție*, care să limiteze privilegiile regale și nobiliare etc.

Franța, 1789 –
**Adunarea
Națională**

Iunie 1789 – nașterea Adunării Naționale

Democrația - ce provine din limba greacă, putând fi tradusa prin „conducerea [țării] de către popor”, nu a fost o deci o idee foarte pașnic impusă. Dar, o dată acest lucru realizat, ea continuă să se extindă ca ideal și principiu politic, astfel încât organizarea statală sub formă republicii devine tot mai frecventă. Astăzi ea este majoritară. Iar acolo unde monarhia mai este păstrată, ea devine constituțională. De la sfârșitul secolului al XVIII-lea până în zilele noastre libertățile și drepturile cetățenilor au continuat să se extindă, astfel încât au ajuns să cuprindă toate categoriile sociale.

Multe dintre ele fuseseră în mod tradițional excluse din diferitele domenii ale vieții politice și sociale: cei nevoiași, femeile, tinerii, anumite minorități etc. În acest sens, exemplul dreptului la vot este edificator. El s-a acordat unor categorii tot mai largi de populație, astfel încât, la nivelul Europei cel puțin, toți cetățenii se bucură de acest drept.

Democrația – regim politic predilect al modernității

Extinderea practicilor democratice - care au și fost de altfel exportate în afara țărilor europene - s-a realizat cu ajutorul unor organizații specifice, tot mai complexe și mai perfecționate. Ele se află fie la nivelul statului, fie la nivel internațional sau nonguvernamental. Ele formează o așa numită *infrastructura instituțională* în orice stat democratic.

Test de autoevaluare 1

(Întrebările de mai jos pot avea un răspuns, mai multe sau nici un răspuns corect.)

1.1. Fundamentul sistemelor politice preocupate de respectarea drepturilor omului este:

- a) legitimitatea monarhiilor
- b) sistemul democratic
- c) armata

1.2. Revoluțiile:

- a) au existat dintotdeauna
- b) sunt specifice Evului Mediu
- c) sunt, ca idee, posibile după Iluminism

Cursanții vor alege răspunsul/ răspunsurile corecte sau vor preciza că nici un răspuns din grilă nu este corect, după caz.

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 39-40

2.3. Instituțiile statului democratic

Principiul fundamental de organizare a statului în democrație este cel reprezentat de *separația puterilor*. Acestea, în număr de trei - *puterea legislativă* (cu rolul de elaborare a legilor), *puterea executivă* (având rolul de a pune în aplicare legile) și *puterea judecătorească* (sanționând încălcarea legii, protejând cetățenii de abuzuri) au competențe strict delimitate.

Democrație, alegeri, parlament

Fiecare dintre aceste puteri trebuie să fie independente în raport cu celelalte două. Imixtiunea uneia dintre puteri în treburile alteia este total interzisă (cel puțin teoretic) într-un stat democratic. Scopul acestei delimitări este tocmai acela de a servi binelui comun, de a permite

funcționarea la capacitate maximă a societății. Această separație este cu atât mai importantă cu cât nerespectarea ei sporește riscul acaparării statului de către anumite grupuri de putere.

Cetățenii trebuie să aleagă periodic o serie de structuri politice. De regulă structura legislativă, *Parlamentul* este cel supus unei astfel de practici, deși în unele state, și președintele este ales. După cum se știe, România este una dintre țările din această ultimă categorie, în care populația își desemnează în mod direct președintele. Practica aceasta a alegerii este specifică de fapt democrației.

Votul reprezintă instituția fundamentală pentru acest caz. Scopul său este acela de a-i determina pe cei care formează elita politică a unei țări să conștientizeze faptul că ei sunt doar niște *reprezentanți ai cetățenilor*. Elitele politice de la un moment dat trebuie să ducă la îndeplinire un anumit mandat din partea alegătorilor. Perioada în care ei pot face acest lucru este strict delimitată, pentru România aceasta fiind de patru ani. (În cazul președintelui, de cinci ani.)

Monarhia și republica

Fără a ne opri și la puterea judecătorească, vom constata că instituțiile politice democratice prin care o țară este condusă, sunt în număr de trei.

Prima dintre ele este cea a șefului de stat, care este deținută fie de un rege constituțional, în cazul regimurilor politice constituite ca *monarhii constituționale*, fie de președinte, în cazul regimurilor politice numite *republici*. Rolul său poate fi considerat mai degrabă simbolic – cu observația că președintele deține mai multă putere într-o republică decât deține regele într-o monarhie de tip constituțional. Acest lucru se datorează de asemenea specificului democrației – președintele este ales prin vot direct – poporul sau Parlamentul realizează acest lucru - în timp ce monarhia este ereditară. Ea contează mai degrabă din punct de vedere simbolic decât din punct de vedere politic.

Republici parlamentare și prezidențiale

Mandatele președintelui sunt limitate. De regulă ele sunt în număr de *două*, deoarece președinția în sine reprezintă o instituție, fundamentală de altfel, iar *într-un regim democratic cele care contează sunt instituțiile, nu persoanele*. Funcționarea eficientă a instituțiilor reprezintă o garanție pentru stabilitatea democrațiilor, condiție absolut necesară pentru dezvoltarea economică, socială, culturală. a unui stat.

Luând drept criteriu puterile pe care le are președintele, republicile se pot împărți în *parlamentare și prezidențiale*. În prima categorie intră acele state în care președintele deține un rol politic mai important. Franța, de pildă, este un exemplu tipic de republică prezidențială. Am arătat că, de regulă, președintele poate deține doar două mandate. Durata acestora este însă diferită de la țară la țară. Ceea ce rămâne constant este faptul că aceasta este strict limitată. Mandatul unui președinte durează în Franța șapte ani, în România cinci ani, iar în Statele Unite de patru.

**Rolul partidelor
în sistemul
democratic**

Parlamentul, care reprezintă instituția democratică prin excelență, este rezultatul alegerilor la care au dreptul să participe toți cetățenii. În cazul României vorbim despre un Parlament *bicameral*, format din Senat și Camera Deputaților. Funcția sa fundamentală este să elaboreze legi și să aprobe proiecte de lege. Durata unui mandat de senator sau deputat este de patru ani. Spre deosebire de mandatul președintelui însă, cel de senator sau deputat nu este limitat ca număr. O persoană poate intra de mai multe ori în Parlament, chiar și în aceeași cameră.

La sfârșitul fiecărui mandat însă parlamentarii trebuie să răspună în fața cetățenilor care i-au ales pentru măsurile și activitățile întreprinse în timpul mandatului. Partidele însele sunt, de asemenea, sancționate la finalul ciclului electoral de către cetățeni, fie la modul pozitiv, fie la modul negativ. Atitudinea alegătorilor față de unul sau altul dintre partide se oglindește în procentele pe care acestea reușesc să le obțină la alegeri. Ele pot forma guvernul, pot intra în opoziție, sau, mai rău, pot să nu atingă pragul electoral minim, rămânând, în acest fel, în afara Parlamentului.

O formă cumva simbolică de a sancționa negativ clasa politică în ansamblul ei poate fi considerată și prezența redusă la urne. Lipsa de interes a alegătorilor poate exprima nemulțumirea acestora față de modul în care parlamentarii i-au reprezentat pe durata mandatului pe care l-au avut.

Partidul sau coaliția (dacă nici unul dintre partide nu obține majoritatea se pot forma asociații de mai multe partide) care deține majoritatea în Parlament în urma alegerilor trebuie să numească *prim-ministrul* și să formeze *guvernul*. Acesta din urmă este alcătuit din mai multe ministere care vor avea rolul de a pune în practică legile trecute prin Parlament și pe cel de a gestiona cât mai eficient resursele. Fiecare minister se ocupă de unul dintre sectoarele majore ale societății sau ale economiei țării respective: industrie, comerț, apărare națională, interne și administrație, educație, sănătate etc. Mai mult, pot exista ministere special create pentru acele probleme considerate la un anumit moment deosebit de importante pentru societate. De pildă, în România avem un Minister al Integrării Europene, iar în Peru a existat un Minister al Femeii și Copilului.

**Stabilitate
politică și număr
de partide**

Baza unei democrații este reprezentată de pluralism. Acesta presupune, în cazul partidelor, existența mai multor astfel de organizații care să difere din punct de vedere al ideologiilor, al măsurilor și soluțiilor propuse etc. România s-a adaptat ea însăși la această cerință - *pluripartitismul* - o dată cu căderea comunismului. Înainte de 1989 singurul partid acceptat legal era Partidul Comunist Român. El a fost interzis imediat după Revoluția din 1989, dar golul de pe scena politică a fost rapid ocupat de un număr extrem de mare de partide foarte diferite ideologic. Numărul impresionant de partide care s-au format în această fază poate fi considerat neobișnuit chiar și pentru țările care au în spate o lungă istorie democratică.

Se poate considera că, cel puțin la nivel teoretic, cel mai stabil regim politic este cel bipartit. Chiar dacă din punct de vedere formal în Marea Britanie sau în Statele Unite există un număr mai mare de partide, importante sunt Partidul Conservator și Partidul Laburist, pentru primul stat și Partidul Republican și cel Democrat, pentru cel de-al doilea. Celelalte partide nu au de regulă la alegeri rezultate care să conteze foarte mult. Franța însă este la fel de stabilă din punct de vedere politic și asta în ciuda faptului că are un număr destul de mare de partide.

România are și ea, încă, un număr destul de semnificativ de partide. Tendința ultimilor ani este, într-adevăr, una de diminuare a acestui număr deoarece multe dintre cele care nu au reușit în mod repetat să accedă în Parlament fie s-au desființat, fie, mai des, au fuzionat cu altele. Mai grav este însă faptul că nu se poate deocamdată vorbi despre formarea unor poli ideologici puternici, scena politică fiind în continuare atomizată.

Test de autoevaluare 2

(Întrebările de mai jos pot avea un răspuns, mai multe sau nici un răspuns corect.)

2.1. Pentru funcționarea democrației sunt fundamentale:

- a) persoanele
- b) instituțiile
- c) presiunile internaționale

2.2. Instituția politică în care se exprimă specificul sistemelor democratice este:

- a) Guvernul
- b) orice instituție care apără ordinea publică
- c) Parlamentul

**Cursanții vor alege răspunsul/ răspunsurile corecte sau vor preciza că nici un răspuns din grilă nu este corect, după caz.
Răspunsurile pot fi consultate la pagina 39-40**

2.4. Organizații internaționale semnificative pentru problema democrației și a drepturilor omului

a. Organizația Națiunilor Unite

ONU

Spiritul democratic se manifestă inclusiv la nivelul internațional de conducere și reglementare politică. Aceasta este cu atât mai necesară cu cât statele devin tot mai dependente unele de altele. Mai ales după cea de-a doua conflagrație mondială s-a dezvoltat, în special în rândul țărilor occidentale, o rețea de organizații și instituții preocupate de asigurarea și impunerea păcii, de menținerea securității la nivel regional și global, de respectarea drepturilor omului, de protecția categoriilor de populație defavorizate – săraci, persoane aflate în zone de conflict – de problema femeilor și copiilor, de chestiunea refugiaților etc.

Cea mai importantă în acest sens este *Organizația Națiunilor Unite*. Numărul statelor care fac parte din această organizație a fost, de la înființarea sa și până astăzi, într-o continuă extindere. Și aceasta mai ales că obiectivele ONU sunt extrem de generoase. Printre ele sunt *respectarea drepturilor omului, asigurarea și menținerea păcii, coordonarea și medierea relațiilor dintre state astfel încât raporturile instiuite între ele să fie cât mai echitabile*. Rolul de arbitru al ONU este fundamental, dacă ne gândim că statele lumii sunt foarte diferite unele de altele din punct de vedere al stadiului de dezvoltare economică, politică, socială la care se află.

Respectarea
drepturilor
omului –
obiectiv
fundamental al
ONU

Bazele Națiunilor Unite s-au pus în 1945, la conferința de la San Francisco, unde care au participat peste cincizeci de state de pe toate continentele. Aici s-a adoptat Charta ONU, document fundamental ce definește această organizație drept una a națiunilor ce împărtășesc idealurile și valorile sale. Națiunile sunt deci reprezentate prin intermediul statelor.

Structura ONU

Structura ONU este astfel alcătuită într-un mod care îi oglindește vocația democratică. Din *Adunarea Generală* fac parte toți cei 191 de membri. Printre atribuțiile sale putem include: numirea secretarului general al organizației, analizarea documentelor ce vin de la diferitele organisme ale ONU, alegerea membrilor *Curții Internaționale de Justiție* (aceasta având rolul de a rezolva diferendele juridice dintre statele membre), aprobarea bugetului, alegerea membrilor nepermanenți ai Consiliului de Securitate etc. Charta ONU îi conferă acestei Adunări „dreptul de a solicita studii și a face recomandări în vederea <<facilitării pentru toți, fără distincție de rasă, limbă, sex sau religie a exercitării drepturilor omului și a libertății fundamentale.>>”.

Consiliul de Securitate, alcătuit din cinci membri permanenți (SUA, Rusia, China, Marea Britanie și Franța) și alți zece membri nepermanenți aleși periodic de Adunarea Generală în funcție de criteriul apartenenței geografice.

Consiliul de Securitate

Sala Consiliului de Securitate al ONU

! De reținut este faptul că în Charta ONU se specifică faptul că acest Consiliu acționează în numele tuturor membrilor Națiunilor Unite.

Un alt organism important al ONU este *Consiliul Economic și Social* (ECOSOC). Acest organism, care are 61 de membri, este preocupat de chestiuni ce privesc economia mondială, problemele sociale, culturale educaționale și de sănătate la nivel global. La sesiunile sale care se țin la New York sau Geneva se fac studii și analize care să ducă la evitarea crizelor economice, la rezolvarea unor probleme sociale grave, cum sunt sărăcia, analfabetismul sau bolile. De asemenea, ECOSOC își propune să protejeze diversitatea culturală a întregii planete.

Secretariatul ONU

Secretariatul ONU este condus de un Secretar general ales de Adunarea Generală. Dintre scopurile acestui organism putem aminti: menținerea și asigurarea păcii și securității internaționale, prin luarea unor măsuri colective eficace pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor împotriva păcii; dezvoltarea unor relații prietenești între națiuni, întemeiate pe respectarea principiului suveranității în drepturi a popoarelor și dreptul lor de a dispune de ele însele; realizarea cooperării internaționale în rezolvarea problemelor globale cu caracter economic, social, cultural, umanitar, în promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire

de rasă, sex, limbă sau religie etc.

Consiliul de Tutelă este format din reprezentanții membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate, dar și din reprezentanți aleși de Adunarea Generală. Mai clar, este alcătuit din reprezentanții statelor care administrează teritoriile aflate sub tutelă și din cei ai membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate neimplicați în administrarea respectivelor teritorii. În fine, mai există o *Curte Internațională de Justiție*, formată din 15 membri aleși în mod independent de Adunarea Generală și de Consiliul de Securitate, și al cărei mandat este acela de a decide, în conformitate cu dreptul internațional, asupra cazurilor care implică state ale ONU.

b. Uniunea Europeană

Ideea unei unificări politice a Europei a existat de-a lungul timpului în forme diferite. Evul Mediu pune problema recuperării unității pierdute a Imperiului Roman, mai ales pentru Europa Occidentală. Modernitatea era preocupată de instaurarea, după expresia celebră a filosofului german Immanuel Kant, a „păcii eterne” pe continent. Perioada interbelică a cunoscut mai multe încercări de formare a unei federații a statelor europene, proiect destul de utopic la acea vreme.

În contextul postbelic al războiului rece se fac și primii pași spre asigurarea unității economice și politice a Europei occidentale, inclusiv ca o contrapondere continentală pentru extinderea influenței URSS-ului. Ajutorul acordat de Statele Unite Europei, prin planul Marshall, este semnificativ în acest sens.

Uniunea Europeană

Ca etape pentru înființarea UE pot fi menționate: apariția Uniunii Europei Occidentale, la 17 martie 1948, ca o alianță defensivă a Franței, Marii Britanii și țărilor BENELUXULUI (Belgia, Olanda, Luxemburg); înființarea CECO – Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (Tratatul de la Paris, 1951) vizând o reglementare suprastatală a producției europene de cărbune și oțel (statele participante erau Franța, Italia, RFG, Belgia, Olanda, Luxemburg); CEE (Comunitatea Economică Europeană – Piața Comună) și CEEA (Comunitatea Europeană a Energiei Atomice – Euratom) extind cooperarea economică dintre statele membre ale organizațiilor sus-menționate - ele apar ca urmare a Tratatului de la Roma (1957).

În 1965, CEEA, CEE și CECO fuzionează, apărând astfel Comunitatea Europeană, aflată de atunci într-o continuă creștere a numărului de membri.

1965 –
Comunitatea
Europeană
apare prin
fuziunea
CEEA, CEE și
CECO

În 1992 se semnează Tratatul de la Maastricht prin care Comunitatea Europeană devine Uniunea Europeană, cu doisprezece membri. Direcțiile urmărite de UE atestă caracterul profund democratic al Uniunii, explicând astfel și atracția pe care ea o prezintă pentru aproape toate statele fostului bloc sovietic, o bună parte a acestora cerând aderarea la UE la scurtă vreme după convertirea în state democratice, bazate pe economii de piață.

Astfel, obiectivele UE sunt promovarea progresului socio-economic al statelor membre printr-o uniune economică și monetară (moneda euro deja funcționează în majoritatea statelor membre ale Uniunii), asigurarea protecției drepturilor omului pentru cetățenii UE, cooperarea în domeniul justiției a statelor membre și promovarea unei politici externe și de securitate comună.

c. Consiliul Europei

**Consiliul
Europei**

Independent de Uniunea Europeană, s-a înființat în 1949, prin Tratatul de la Londra. Are sediul la Strasbourg și cuprinde majoritatea statelor europene, cele din estul continentului aderând masiv la această structură după 1990. De aceea, numărul membrilor a tot crescut de la 10, câte avea la început, la 46 în anul 2004. România a fost primită în acest Consiliu în 1993, an în care au mai fost admise Estonia, Lituania, Slovenia, Republica Cehă și Slovacia.

Încă de la început trebuie arătat că acest Consiliu are un „statut întemeiat pe drepturile omului”¹. Orice stat european poate deveni membru, cu condiția explicit formulată de a respecta aceste drepturi. Scopul Consiliului este îmbunătățirea protecției drepturilor individuale în statele membre, ca și promovarea și susținerea valorilor democrației. O instituție semnificativă în acest sens este Curtea Europeană a Drepturilor Omului, înființată ca urmare a activităților de profil ale Consiliului Europei.

Este evident că în această serie ar putea fi citate multe alte instituții europene și chiar internaționale. Autorii le-au ales pe cele mai importante pentru mediul democratic extern în care și România evoluează. Oricum, pe listă ar mai putea fi trecute NATO (Organizația Tratatului Atlanticului de Nord), OSCE (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa) etc.

---

¹ www.coe.ro

d. ONG-urile

Rolul ONG-urilor în asigurarea unui climat democratic și în promovarea drepturilor omului

În condițiile democratizării accelerate a României de după decembrie 1989, societatea noastră a trebuit să se sincronizeze și cu o altă tendință dovedită a avea rezultate remarcabile în consolidarea democrației, progresului social și practicilor de drept în mediul internațional. Este vorba de creșterea rolului societății civile, în special prin activitățile prestate de Organizațiile Non-Guvernamentale – ONG-uri – organizații non-profit care își asumă o serie de sarcini sociale pe care organismele specializate ale statului nu le pot îndeplini foarte bine, din cauza supraaglomerării, a lipsei de fonduri etc. Protecția copiilor, protecția persoanelor în vârstă, asistența socială și umanitară a persoanelor fără loc de muncă sau fără adăpost, intervenția în situații de criză acută acolo unde este cazul (zone afectate de calamități, războaie, prăbușire economică, catastrofe ecologice etc.) se constituie toate ca posibile domenii de activitate pentru ONG-uri.

Exemple de ONG-uri semnificative pentru protecția drepturilor omului

Funcționarea ONG-urilor se bazează pe donații, sponsorizări – private sau guvernamentale – atragerea unor finanțări din partea autorităților – locale, naționale, europene etc. – în funcție de problemele și posibilitățile de intervenție identificate și, pentru asigurarea forței de muncă, pe voluntariat, participarea cetățenilor, a societății civile la promovarea propriei bunăstări și a societății în general fiind o temă constantă a campaniilor de sensibilizare a opiniei publice organizate de ONG-uri.

Dintre cele mai cunoscute ONG-uri care acționează la nivel internațional pot fi menționate Salvați copiii, Amnesty International, Fundația Carnegie pentru Pace, Fundația Ford etc.

Test de autoevaluare 3

3.1. Numiți câteva dintre cele mai cunoscute ONG-uri internaționale preocupate de problematica drepturilor omului și precizați ce în ce domeniu al protecției drepturilor omului activează

.....
.....

3.2. Documentați-vă asupra atribuțiilor și activității Curții Europene a Drepturilor Omului

Pentru elaborarea răspunsului, cursanții vor folosi informația din curs și din bibliografia precizată mai jos. Este recomandată, de asemenea, folosirea resurselor de pe internet – pagini oficiale ale ONG-urilor și instituțiilor respective etc.

Răspunsul nu trebuie să depășească 1 pagină la fiecare punct – Arial, 12 la 1,5 rânduri.

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 39-40

2.5. Bibliografie

- Boudon, Raymond (ed.), *Tratat de Sociologie*, Humanitas, București, 1992
- Cioabă, Aristide; Păvălan, Lorena; Pogoceanu, Rozmari, *Societatea civilă și drepturile omului*, Editura Institutului de Teorie Socială, București, 1997
- Dungaciu, Dan, *Națiunea și provocările (post)modernității*, Editura Tritonic, București, 2004
- Milca, Mihai, *Prelegeri de filosofie*, Editura economică, București, 2002
- Rials, Stephane, *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*, Polirom, Iași, 2002
- Zamfir, Cătălin, Vlăsceanu, Lazăr (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998

2.6. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1

1.1. b

1.2. c

Test de autoevaluare 2

2.1. b

2.2. c

Test de autoevaluare 3

3.1. Cursanții sunt solicitați să caute și alte exemple de organizații non-guvernamentale preocupate de problematica drepturilor omului decât cele menționate în text.

3.2. Este recomandată folosirea surselor primare: site-ul organizației, materiale elaborate de aceasta etc.

LUCRARE DE VERIFICARE

1. Reliefați relația dintre sistemul politic democratic și practicile de promovare a drepturilor omului.
2. Selectați o organizație internațională preocupată de protecția drepturilor omului și prezentați-i scopurile și activitățile.

Observații: Eseul solicitat la punctul 1 va avea maxim 3 pagini (Arial 12, 1,5 rânduri). Punctul 2 va avea maxim 2 pagini (Arial 12, 1,5 rânduri). Pentru elaborarea răspunsurilor se recomandă atât utilizarea manualului cât și a bibliografiei suplimentare indicate.

Barem de notare

Subiectul 1 – 5 puncte

Subiectul 2 – 4 puncte

1 punct din oficiu

Unitatea de învățare Nr. 3

CIVIC ȘI ETNIC ÎN SOCIETĂȚILE MODERNE

Cuprins

3.1. Obiective.....	40
3.2. “Dincolo” de etnic. “Patriotismul constituțional”.....	40
3.3. Societate civilă/conștiință etnică.....	42
3.4. Treimea politică a societății moderne: stat-societate civilă-etnicitate.....	44
3.5. Dincolo de “patriotismul constituțional”. Civic și etnic.....	49
3.6. Definierea “societății civile” în România.....	50
3.7. “Decontextualizarea” societății Românești. Modele etno-civice de integrare.....	52
3.8. Bibliografie	54
3.9. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare.....	55

3.1. Obiective

- Înțelegerea raportului dintre etnic și civic în societățile moderne
- Definierea etnicului și reținerea unor momente semnificative pentru conștientizarea dimensiunii etnice de către societățile umane
- Dezvoltarea capacității de analiză asupra relației stat-civic-etnic pentru cazul României actuale

3.2. “Dincolo” de etnic. “Patriotismul constituțional”

S-a observat deja că cercetarea relației societate civilă/națiune este cel mai puțin frecventată în literatura de specialitate. Puțini sunt cei care au urmat îndemnul unui John Keane, după care societatea civilă ne poate lumina cu privire la “originile, pattern-urile dezvoltării și transformării națiunii” (1988). Preocuparea, atâta câtă a fost, este în parte simptomul formal al unei presiuni resimțite acut în câmpul cercetării națiunii și naționalismului: cea a marxismului. Slăbiciunilor acestuia, criticilor aspre lansate chiar din interior împotriva modelului marxist de cercetare a națiunii și a naționalismului – N. Poulantzas, R.

Debray, T. Nairn etc. – i-au urmat nevoia de modele mai suple, mai nuanțate. Unele dintre acestea le vom convoca și noi, fugitiv, în cele ce urmează. Înainte însă, un scurt *intermezzo*: o atitudine care a constituit expresia sintetizată a unor poziții teoretice în această chestiune și, deseori, catalizatorul unor cercetări mai ample dedicate raportului vizat aici.

„Patriotismul constituțional european”

Provocarea a venit devreme, la începutul anilor '90. Într-un text faimos tipărit în 1992, Jürgen Habermas a lansat o formulă ce a făcut vogă: „patriotism constituțional european”. Postulând o viitoare certă „republică Federală a Statelor Europene”, legatarul defunctei Școli de la Frankfurt scria: „Spre deosebire de varianta americană, un patriotism constituțional european va trebui să se nască din diferitele interpretări ale acelorași drepturi universale și acelorași principii constituționale care sunt marcate de contextul diferitelor istorii naționale” (Habermas 1995). Totul trebuie decontextualizat, apartenența deteritorializată, iar identitatea politică plasată undeva în viitor, nu în trecut. În 1996, revine cu un text ce năzuiește – mai temperat acum – să convingă că: „naționalismul poate fi înlocuit de ceea ce s-ar putea numi patriotism constituțional” (Habermas 1996).

Habermas e autorul cel mai reprezentativ și poate cel mai faimos pentru o serie de voci ce lansează această opinie. Estomparea sau disoluția etnicității ca element politic ar duce la dispariția delimitărilor naționale și la crearea „societății europene” cu „identitatea” aferentă. Civicul se desparte de etnic (național) anulându-l. Ideea e hegeliană, filosoful german argumentând și el că fiecare spirit național s-ar putea dizolva odată ce a atins stadiul de universalitate. Detalii despre această posibilă disoluție nu a oferit însă.

Argumentația lui Habermas e însă *normativă*; politică : filosoful ne spune cum *ar trebui* să stea lucrurile și prea puțin cum *stau* ele în realitate. Habermas furnizează *programe*, nu *analize*.

Vom analiza, în cele ce urmează raportul dintre civic și etnic.

Test de autoevaluare 1

1.1. După Habermas, conceptul de „patriotism constituțional” se referă la

- a) Uniunea Europeană
- b) orice stat național
- c) o structură politică de tip statal supranațională și deteritorializată

Cursanții vor alege răspunsul/ răspunsurile corecte sau vor preciza că nici un răspuns din grilă nu este corect, după caz.

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 58

3.3. Societate civilă/conștiință etnică

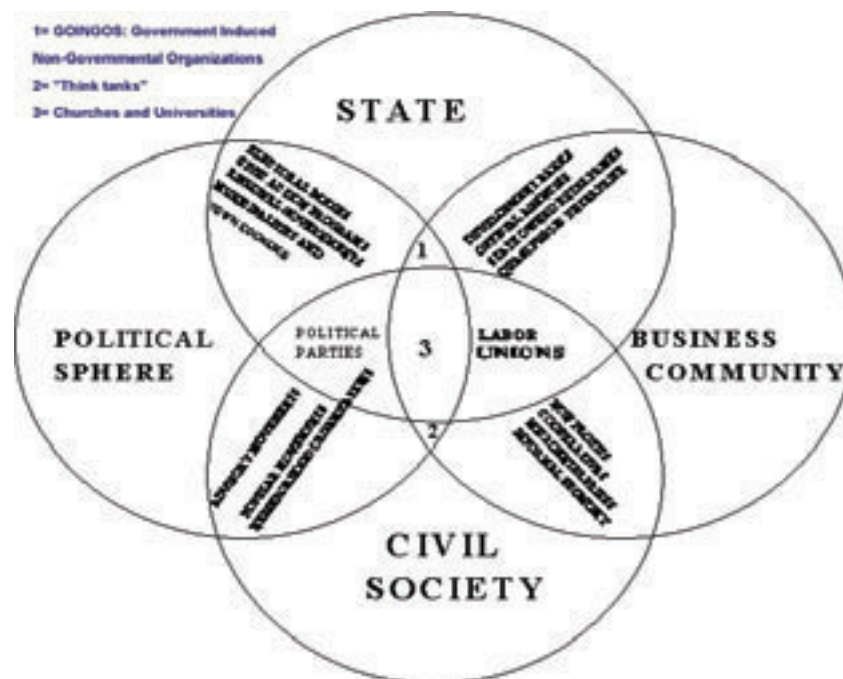
Etnicul ca parte necontractuală a contractului civic

Etnicul în raport cu civicul

Una dintre problemele asupra căreia trebuie să ne concentrăm se referă la consecințele efective ale abandonării ideologice a etnicității în definirea conceptului de societate civilă. Pentru aceasta ne vom întoarce din nou la Habermas. Secțiunea care urmează este încă o etapă în conturarea unei soluții cât mai cuprinzătoare.

Societatea civilă după E. Shils

Edward Shils, un mare sociolog american, a căutat un răspuns pentru această problemă. Nu înainte de a-i fixa, și el, orizontul nimerit. Excursul istoric nu e diferit de cel schițat până acum, nici concluzia: "Societatea civilă este o trăsătură a statelor naționale moderne. (...) Societatea civilă este ghidată și orientată de naționalitate (în sens de cetățenie, n.n). Societatea civilă este una din manifestările instituționale ale națiunii" (Shils 1995, apud Dungaciu, 2004).

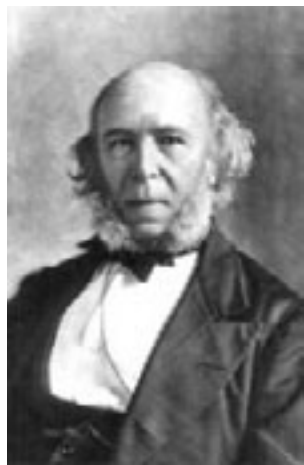
Majoritatea modelelor societății civile ignoră latura etnică a civicului

Condiția fundamentală pentru ca societatea civilă să existe și să funcționeze efectiv este *prezența unei adeziuni anterioare*, fie și tacite, pe care aceasta se clădește: "Societatea civilă, așa cum termenul este astăzi perceput, nu este o societate constituită pe de-a întregul din relații contractuale. Aceste relații au un rol important în societatea civilă din pricina locului important acordat în cadrul ei proprietății private și

relațiilor comerciale, dar ele sunt departe de a epuiza întregul. Conștiința de sine colectivă națională a celor mai mulți membri ai societății civile este o precondiție pentru funcționarea societății mai largi în interiorul căreia ordinea contractuală e efectivă” (Ibid.).

Naționalul ca
fundament
pentru
societatea
civilă

Ideea e crucială. Etnicul e responsabil aici pentru ceea ce sociologul francez Durkheim, într-o polemică un alt sociolog, Herbert Spencer, numea la finele veacului trecut *partea necontractuală a contractului*. Acest tip special de conștiință e fundamental și parte esențială a “jocului civic” derulat de o societate. Așa se explică persistența societăților moderne - a societății civice - în ciuda, dificultăților sau eșecurilor pe care “ordinea contractuală” le furnizează. Părăsirea « contractului » e garantată tocmai de legitimitatea lui mai adâncă, de acea adeziunea nerațională – dar *nu* irațională – care îl fundamentează.

1858-1917
E. Durkheim

1820-1903
H. Spencer

Sesizăm acum că societatea civilă nu este doar compatibilă cu o societate națională, indiferent cum ar fi definit ultimul termen, ci că este *de neînțeles în absența acesteia*. O tentativă de a o oblitera pe cea dintâi, de a-i pulveriza tradițiile și fundamentele spirituale, (așa cum și-a imaginat Habermas că ar fi posibil), pune enorm de multe probleme la nivel *civic*: “Fără teritoriu și fără tradiție nu poate exista o națiune; fără o națiune nu poate fi societate civilă. Așa stau lucrurile, chiar unde nu e vorba de un atac direct împotriva societății civile”, consideră Shils în continuare.

Concluzia lui poate părea, prin radicalismul ei, excesivă. Se poate ridica însă o problemă. Dacă bazele consensului sunt pulverizate, orice societate devine una conflictuală. Sau va deveni un tip de societate ce ar putea fi caracterizată prin sintagma unui alt filosof celebru, Thomas Hobbes: un “război al tuturor împotriva tuturor” (*bellum omnium contra omnes*). Și aceasta întrucât în caracterizarea grupurilor sociale – etnice, sexuale, politice etc. – va prima *diferența*, ceea ce va face aproape imposibil însuși consensul social. De aici rezultă, cel puțin deocamdată, incapacitatea “spiritului civic european” de a îndeplini funcția vitală a

proiectului european de a transcede în mod radical națiunile și a le înlocui cu o “Europă” menită să le preia atribuțiile. Vorbim aici de atribuții *spirituale*, de profunzime, nu de cele economice, politice sau sociale. Aceasta întrucât unitatea Europei nu poate fi în nici un caz epuizată în aceste trei registre.

Un lucru rămâne: o asemenea grilă de lectură pare să fie excelentă pentru a înțelege câștigurile, utopiile, impasurile și viitorul politic al Europei.

Test de autoevaluare 2

2.1. Caracterizați, după E. Shils, societatea civilă

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Se vor folosi informațiile prezentate în segmentul unității de învățare parcurs mai sus. Răspunsul nu trebuie să depășească o pagină – Arial, 12, 1,5 rânduri

Răspunsul poate fi consultat la pagina 58

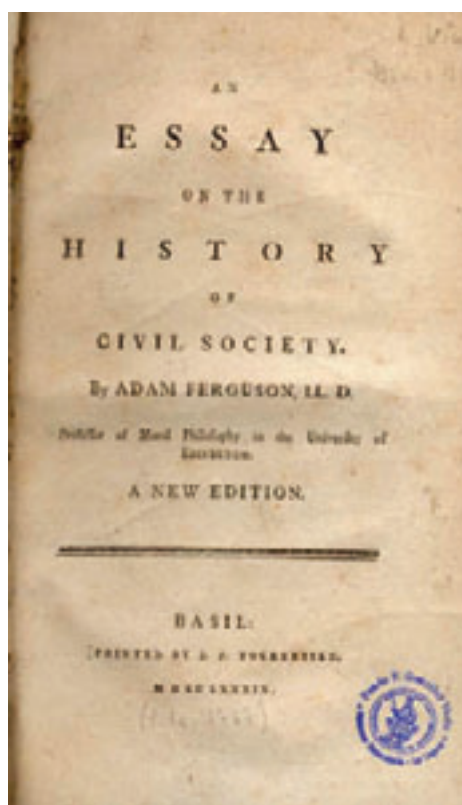
3.4. Treimea politică a societății moderne: stat-societate civilă-etnicitate

Modelul cel mai aplicat al cercetării subiectului nostru pare că îi aparține lui G. Schöpflin, atent cercetător al chestiunii naționalismului și al realităților central și sud-est europene din această perspectivă (Schöpflin 1997).

Poziția sa de istoric al regiunii cu care ne ocupăm și noi aici sporește interesul față de atitudinea britanicului, căci confruntarea cu tensiunile zonei i-au influențat vederea și perspectiva. Ceea ce adaugă invocarea acestui autor este, pe lângă întărirea tezelor anterioare, și nuanțarea lor într-un context mai amplu.

G. Schopflin –
stat-societate
civilă-etnicitate

Modelul său debutează polemic. Punctul de vedere tradițional, care conecta direct și fără intermediari societatea civilă și cetățenia cu democrația este respins pentru simplismul ce-i incumbă. Căci *democrația* – și asta este teza – e compusă din *trei* elemente cheie interdependente: societatea civilă, statul și etnicitatea.

Relația lor este o continuă interacțiune; dotate cu funcții și roluri diferite, ele generează atitudini și aspirații uneori suprapuse, altele contradictorii și, prin recurs, toate trei sunt redesenate sau reformulate în acest proces dinamic. Societatea civilă deci nu este, nu poate fi, o entitate statică, încremenită odată pentru totdeauna; fluiditatea, conflictul și varietatea reacțiilor la schimbările politice – vulnerabilitatea, implicit, iată termeni ce o configurează.

Analiza
contextuală a
societății civile

Ce rezultă este o limpede indicație metodologică: societatea civilă nu trebuie cercetată în sine, decontextualizat, abstracție făcând de rețeaua ce-o include: “Modul ei de operare este autonom, dar este în același timp influențat de interactivitatea de mai sus. Mai mult, contururile, conținuturile și procesele societății civile sunt afectate în mod egal de propriile acțiuni, aspirații, succese și eșecuri, ca să nu mai pomenim tradițiile și ritualurile ei. Astfel, nivelul cognitiv și operațional al societății civile este departe de a fi nelimitat; este mărginit de ceilalți actori ai scenei și de modul în care aceștia își înțeleg propria istorie”.

Dimensiunea
internațională
a modelului lui
Schopflin

La acest model trinitar, Schöpflin mai adaugă un aspect, a cărui importanță a sporit semnificativ în anii '90: aspectul *internațional*. Presiunile spre “cetățenia europeană”, organizațiile internaționale și ONG-urile au cu siguranță un impact uriaș asupra societății civile. Această componentă e doar enunțată, nu cercetată aplicat, făcându-se

doar precizarea că: “relațiile generate de aceste patru dimensiuni sunt cauzale, reciproce și condiționate reciproc; iar impactul lor se manifestă atât la nivelul explicit, conștient, cât și la cel implicit, inconștient”. Mai cu seamă pentru societățile răsăritene, acest ultim aspect e crucial.

Analiza triadică a lui Schöpflin – deci șase perechi de inter-relații – va fi redusă de noi la partea care ne interesează, citită și ea din același unghi de lectură.

Prima problemă este cea a etnicului și a realităților în care acesta intervine. Funcția primordială a acestuia este cea de mediator al relației *civic / stat*, sau, din nou, acea “parte necontractuală a contractului”, cum ar fi spus Durkheim. “Contractul social” – guvernat/guvernator – rămâne o simplă metaforă fără putere explicativă, văduvită de elementul ce furnizează consensul mai adânc ce permite relației stat/societate civilă să funcționeze; iar acesta este, ziceam, *etnicul*, realitatea de substrat, constitutivă și decisivă pentru configurația politică modernă. Iată un fragment decisiv:

“Teza apărută aici este că fundamentul mai adânc al acceptării guvernării este generat de și întemeiat pe relații de solidaritate încapsulate în etnicitate. Când un set de valori și identități sunt, în sensul larg, împărtășite de diferite straturi sociale, când acestea se privesc reciproc ca participând la anumite corporații, ca răspunzând aceluiași simboluri, dacă acestea acceptă punctul de vedere după care orice i-ar putea divide ei oricum împărtășesc anumite țeluri morale și obligații, bazele pentru o redistribuire a puterii devine o întreprindere mai puțin hazardată. (...) Că această încredere ar fi fost argumentată în limbajul naționalității se explică prin fenomenul particular al limbajului politic european. Dreptul de a participa la viața politică era acordat celor ce făceau parte din ‘natio’, respectiv corpul politic (*corpus politicum*); corespunzătoare cu extinderea puterii statului modern a fost și cererea ca toți subiecții guvernați să fie considerați membri ai ‘natio’. Inițial acesta a fost doar un concept civil, dar presiunea pentru redistribuția radicală a puterii a dus la conferirea unui conținut etnic al națiunii. Unde acest conținut etnic a fost absent, redistribuția puterii nu s-a putut produce sau statul a fost divizat”.

Pe urmele lui Shils, istoricul britanic găsește aceeași sursă a consensului pentru societățile moderne, de unde provine și legitimitatea profundă a statului. O dată atins acest nivel al consensului, chestiunea iese tacit de pe agenda politică, chiar dacă nu definitiv (o minoritate insurgentă poate redeschide, cu mai mult sau mai puțin succes, problema). Tot de aici provine tendința inerentă a statului de a favoriza un grad satisfăcător de omogenizare etnică – nu *ex nihilo*, ci prin procesele de forjare, finisare și promovare din partea statului a “depozitului” său consensual¹. Aceasta e, în esență, ecuația creării statelor naționale moderne.

---

¹ Chestiunea existenței minorităților etnice în interiorul statului este soluționată în interiorul modelului în acești termeni: “Soluția la această problemă în mod clar dificilă este de a include toate comunitățile etnice din interiorul statului în codurile cetățeniei și să se accepte că cetățenia va fi colorată de mai mult de o singură etnicitate. În practică, acest lucru e extrem de greu de realizat, tocmai pentru că o mare parte a

Războaiele care au dus la destrămarea federației iugoslave în anii 90 au arătat că dimensiunea etnică nu poate fi ignorată în favoarea civicului

Etnic
și
cetățenesc

Etnicizarea instituțiilor politice este o permanență (de aici și dificultatea, astăzi, a deetnicizării lor): “Rezultatul generic al acestei întrucâtva obscure relații dintre etnicitate și stat este, cum s-a implicat, obținerea unui grad de culoare etnică de către stat. Atunci când doi actori se află în contact continuu, fiecare începe să fie marcat de unele din caracteristicile celuilalt. Aceasta dă naștere unei concluzii esențiale: universalismul statului și al cetățeniei care se bazează pe el este mai mult aparent decât real. Ambele vor fi puțin, sau mai mult, *etnicizate*. Cetățenia franceză este pătrunsă de moduri franțuzești de acțiune, de coduri franceze, de puncte de referință franțuzești și de o percepție franțuzească a ceea ce e ‘normal și natural’. Această frază poate fi aplicată și în altă parte, altor state, incluzându-le pe unele dintre cele mai profund civice și democratice.

Etnicitatea, prin urmare, nu dispare în statele civice din vestul Europei – ci doar iese din raza vizuală. Și nici nu este în mod necesar distructivă pentru democrație, în aceste condiții. Etnicitatea poate să submineze democrația atunci când fie statul fie societatea civilă fie amândouă sunt prea slabe ca să o controleze și prin urmare criteriile etnice sunt folosite pentru scopuri de stat și civice.” (Ibid.)

Problema *societății civile* își are aici, la intersecție, sediul. Relația ei dublă – cu *etnicitatea* și *statul*, relație deopotrivă istorică și contemporană, indică dificultățile ce apar în procesul de deetnicizare (denaționalizare) a societății civile. Aceasta nu se poate produce decât în momentul în care sursa consensului profund al societăților este înlocuită nu o alta. Căci simpla ei ocultare sau contestare nu poate fi suficientă.

---

acestei activități se petrece la un nivel implicit, indirect și nu la unul evident, unde guvernează efectiv codurile cetățeniei” (Apud Dungaci, 2004)

Ceea ce trebuie dedus însă este că setul întreit de relații (stat-cetățenie, stat-etnicitate, civic-etnicitate) e dinamic, iar echilibrul nu e niciodată perfect. De aici diferite modele democratice ce năzuiesc să găsească punctul de echilibru cât mai adecvat. (O sporire a funcțiilor unui membru al relației duce la diminuarea celorlalte etc.).

Un aspect mai trebuie subliniat la final - una dintre slăbiciunile textului său. Nu e atât de lesne să precizezi, cum pare a sugera britanicul, la nivelul manifestării publice, ce e etnic sau civic (sau *cât* e etnic și *cât* civic). Minoritățile utilizează deseori discursul și limbajul civic pentru a camufla opțiuni etnice; chestiunea e valabilă și pentru majorități: în cazul Spaniei, de pildă, reacțiile ample împotriva separatismului și terorismului basc sunt catalogate drept manifestări ale societății civile. Nimeni nu poate garanta însă că, cel puțin pentru un segment al populației, ele nu sunt expresia unei adevărate adeziuni radicale la "Spania mare și indivizibilă".

În acest echilibru însă – esența democrației, în fond – un rol crucial l-a jucat și continuă să-l joace dimensiunea etnică. Este lecția pe care doi sociologi și un istoric convocați aici s-au străduit să o susțină în fața europenilor de la sfârșit de veac.

Test de autoevaluare 3

3.1. Care sunt elementele cheie ale modelului democratic după G. Schopflin.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Se vor folosi informațiile prezentate în segmentul unității de învățare parcurs mai sus. Răspunsul nu trebuie să depășească o pagină – Arial, 12, 1,5 rânduri

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 58

3.5. Dincolo de “patriotismul constituțional”. Civic și etnic

Politic și
sociologic în
definirea
relației civic-
etnic

Avem de-a face, cum sugeram deja, cu două paliere ale dezbaterii. Unul l-am numi mai repede *politic*, normativ, înclinat să indice ce e de făcut, deci direcția cea “bună”, sensul “just”, pasul “adekvat”, dacă nu vreo iluzorie legitate istorică. Există însă și un alt nivel, celui căruia ne încumetăm să-i zicem *sociologic*, explicativ, adică, mai puțin autoritar, mai puțin blindat cu certitudini, mai sceptic. Prestația lui Habermas, ajutați de argumentele derulate mai sus, poate fi inclusă în rândul primei categorii. Critica directă a poziției lui Habermas este cel mai lesne de făcut, ținând seama de aporiile politice în care eșuează nu o dată acesta.

Ca o paranteză, trebuie subliniat că aceasta nu înseamnă, evident, că cel care susține transcederea etnicului și formarea unei viitoare Uniuni Europene ce preia integra sarcinile națiunilor se plasează automat în această categorie; e o chestiune de *argumentație*, de stil de analiză deci, nu de *opțiuni*. Problema este însă că prea mulți dintre suporterii lui Habermas adoptă, în realitate, același stil apodictic și nerealist în argumentarea tezelor lor. Când cerți realitatea europeană în numele unei Europe ce va să vină – *dacă* o să vină – nu faci exercițiu sociologic, ci cu totul altceva.

Așa stau lucrurile și cu textul lui John Keane – exemplar și el pentru o direcție de analiză – în care, drept antidot la excesele “identității naționale” propune, printre altele, o “societate civilă internațională”, convocând encomiastic “cosmopolitismul” celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea și plasând pe acest continuum al direcției “cele bune” și internaționalismul lui Marx și Engels (Keane 1995). Dificultățile și contradicțiile sunt enorme, căci nu ni se spune *cum* această “societate civilă internațională” ar fi posibilă – a spune că e dezirabilă poate fi adevărat dar e total ineficace. Mai mult, exemplele invocate – secolul XVIII cosmopolit -, chiar dacă evaluarea ar fi judicioasă, ceea ce nu e tocmai limpede, se constituie într-un contraargument

Internaționalis-
mul și
naționalismul

Căci ceea ce a urmat după acea prezumtivă minunată defilare a cosmopolitismului pe scena lumii a fost apariția statelor naționale, adică biruința *principiului național* în istoria universală. Nu ni se explică nici de ce nici cum a fost posibil. Mai mult, invocarea lui Marx și Engels ca agenți ai internaționalismului, deși corectă, subminează radical opțiunea pentru așa ceva: căci nu poți argumenta senin pentru asta când, tocmai în numele internaționalismului lui Marx și Engels sau comis în acest secol cele mai mari și numeroase crime din istoria umanității. *Internaționalismul* nu a fost în nici un caz mai inocent în istorie decât *naționalismul*, deci o opțiune *apriorică* pentru cel dintâi în numele contestării celui de-al doilea e suspectă când e invocată ca argument într-o cercetare.

Revenind, tabloul care a ieșit nu sugerează disjuncția aparentă. Nu numai că civicul nu exclude etnicul, ba chiar se sprijină tacit pe acesta. Dezeticizarea civicului se va face până la capăt numai odată cu transcederea etnicului, concomitent – căci nu pot exista aici sincope – cu găsirea *altor* surse de legitimare profundă a celui dintâi. “Societatea civilă europeană” sau “mondială” pe care o scotează unii autori, nu se poate obține decât în momentul în care *sursele legitimității se transferă la nivel european sau mondial*. Altminteri spus, când adeziunea populației este oferită, implicit și explicit, acestor nivele. Deocamdată, cel puțin, nu sunt foarte multe semne că așa numita “conștiință europeană” – în special cea “mondială” – ar putea juca un asemenea rol. Aici se plasează, la acest nivel spiritual profund, mizele ultime ale integrării europene depline.

Ținând seama de cele parcurse mai sus, pare să înțelegem că o relație sănătoasă între civic și etnic nu trebuie să fie una de excludere²; că eficacitatea unei societăți provine tocmai din mlădierea lor, din raporturi de potențare și control reciproc, cum sugera un autor anterior comentat.

România

Cazul României este unul foarte interesant. Pentru o analiză cât mai corectă, cazul acesteia trebuie însă pus în relație cu un alt spațiu, cel vecin nouă, considerat mult mai performant în raport cu grilele și țintele pe care întreaga regiune și le-a fixat: spațiul (auto)denumit, în mod ambiguu, Europa Centrală.

3.6. Definirea “societății civile” în România

Se poate considera că în spațiul societății românești nu s-a petrecut o *investire* firească, o *validare* a unei prestații sociale, ci o autoinvestire, o ocupare uneori brutală, alteori buimacă, a pozițiilor ce confereau prerogativele reprezentării civile a societății. Logistica pusă în mișcare în acest scop - grupuri, reviste etc. - a încercat parcă performanța de a-i croi un profil cât mai departe de datele reale ale societății pe care pretindea că o reprezintă. Aceasta în ciuda faptului că există o serie de valori civice pe care, în esență, le împărtășesc toate societățile europene. La fel de adevărat este însă faptul că între acestea există, de asemenea, și foarte multe diferențe ce nu pot fi cu ușurință ignorate.

---

² Fără să includem aici, de bună seamă, formulele exacerbate ale celui din urmă; trebuie însă să ne întrebăm dacă ele nu sunt (și) consecințele unui civism excesiv și abstract, radical deeticizat, adică, practicat adesea la nivelul unor societăți, în rândul cărora vom include, mai încolo, și societatea românească.

**Cazul României
– societatea
civilă și
instituțiile de
credibilitate
națională**

De pildă, sondajele indică faptul că instituții precum Armata și Biserica beneficiază de cele mai înalte scoruri la nivelul încrederii populației. “Societatea civilă” depune însă infinite eforturi pentru a exclude din rândurile ei acele tipuri de instituții sau persoane care le reprezintă – cazul Bisericii – sau de a pune în surdină valorile pe care cele două instituții le propagă. “Societatea civilă” în România se croiește parcă sistematic împotriva lor, contestându-le sau, în cel mai bun caz, ocultându-le

**Societate
civilă și opinie
publică**

De pildă, aproape orice inițiativă civică a Bisericii este taxată apodictic drept “necivică” de către membrii “societății civile”, ignorându-se flagrant reprezentativitatea acestei instituții în acest spațiu. Dacă valorile pe care le promovează aceasta sunt “bune” sau “rele”, repetăm, e o altă discuție: problema este că etichetarea brutală în numele “adevărurilor civice” pe care numai tu le deții nu e o gesticulație menită să favorizeze o evoluție fructuoasă din acest punct de vedere în societatea românească. Reacțiile civice numeroase la semnarea Tratatului cu Ucraina, de pildă, au fost la fel supuse unei contestări concentrate în numele “civității” care acestor reacții le-ar fi lipsit integral. Și exemplele pot, firește, continua.

Problema care se pune în acest context nu este *axiologică*; nu *justețea* acestor valori se joacă acum, ci *reprezentativitatea* lor. Sociologic vorbind, ceea ce se petrece în România este nefiresc: nu se includ toate categoriile de populație care își pot exprima opinia în această chestiune. Concret, chiar dacă cineva ar fi de acord, în nume personal, că ideile și axiologia unor instituții precum cele de mai sus sunt nocive sau nefavorabile pentru o societate, ele trebuie luate în considerare atunci când se încearcă analize obiective. Societatea civilă, indiferent de țara căreia îi aparține, nu se poate defini ca atare în răspăr vădit cu majoritatea spațiului pe care pretinde că îl reprezintă.

Un asemenea procedeu duce, pe lângă abstractizarea și decolorarea etnică a societății civile, la bulversarea și falsificarea aproape integrală a criteriilor de selectare a reprezentanților ei: un set de valori abstracte nu poate crea *reprezentanți*; căci dispare tocmai *reprezentatul*. Ideologicul rămâne acum criteriul de selecție, reacțiile sociale din cadrul

societății românești vor fi de acum înainte validate sau nu drept “civice”, în funcție de acest criteriu - proprietate a celor autoînvățați.

3.7. Decontextualizarea societății românești. Modele etno-civice de integrare

Societatea
civilă și
Europa
Centrală

Abstractizarea și “decontextualizarea” societății românești vin pe același filon care a permis societăților din Europa Centrală să se fructifice integral: *raportul cu istoria*. Dacă primul model își asuma tacit și valoriza trecutul respectivelor societăți – această strategie permițând o bună fructificare a dimensiunii *etnice* – aici lucrurile par a sta pe dos. Mai concret spus, dacă integrarea europeană, în sensul larg conferit aici, se face, într-un caz, în numele propriei istorii – și asta nu la nivelul declarativ politic, ci și la nivelul discursului public – în celălalt caz năzuiește să se facă *în pofida ei*. Modelul prevalent în România este cel prin ignorarea istoriei, prin ocultarea rușinată a unui trecut considerat ca nefavorabil, inadecvat și nefolositor; într-un cuvânt, o povară. Se poate considera că în primul caz avem de-a face cu o *împlinire* istorică, în timp ce în cel de-al doilea avem de-a face cu un *refuz*.

De aici vine frenezia “invenționistă” și “deconstructivistă” care acaparează aproape integral discursul public. Lucrurile funcționează în regim de dependență mutuală. “De aici” nu trebuie luat în sens causal. Fervoarea “deconstructivistă” despre care vorbim este și cauză și consecință.

Este cert că fenomenul – unul dintre multiplele efecte ale stilului *postmodern* de gândire – e unul general, reperabil, cu nuanțele de rigoare, în toată Europa. Adeziunea la acest stil nu s-a produs însă cu atâta vervă, cu atâta spontaneitate, ca în cazul României. Niciunde parcă un asemenea model nu a mai fost declarat drept încarnarea adevărului istoric cu atâta unanimitate (este vorba de discursul *public*, de imaginea publică, nu neapărat *academică* a modelului). O *metodologie* istorică, așa cum poate fi aceasta catalogată, a ajuns nu doar criteriul de validare profesională, prin postularea ei ca ultima cucerire a științei istorice, ci și grilă de clasificare a intelectualilor români în europeni/neeuropeni, provest/antivest etc.

Postmodernism
și construcție
identitară
europeană

Critica efectivă a stilului *postmodern* nu este obiectul prezentului material. Destul să spunem că, pentru cazul nostru, contradicțiile sunt la ele acasă: e absurd să deconstruiești etnicul – naționalul – și, concomitent, să propui ca model alternativ “identitatea europeană”. *Căci nu există astăzi ceva mai “inventat” (în termenii lui Hobsbawm) sau “imaginat” (în termenii lui Anderson) decât tocmai această “identitate europeană”*. Tot procesul de unificare europeană este unul, pe versantul lui cultural, de *invenție* și *construcție* tenace a unui substitut identitar. Un veritabil *European-building*, “omologul” – cel puțin omologul, căci artificialitatea lui este infinit mai vizibilă – decât procesul de *nation-building*, tăgăduit vehement de adepții “demitologizării”.

Principalul defect ce poate fi reproșat unui astfel de demers este cel legat de inconsistența de care dă el dovadă. Concret, este vorba despre preluarea necritică a unor concepte și paradigme Tocmai această preluare aceasta necritică a modelului, care se realizează de cele mai multe ori, indică dimensiunea *politică* a lui. Doar decizia sau opțiunea *politică* prealabilă te ajută să faci saltul la validarea acestui model doar într-un caz. Căci nu mai există, riguros vorbind, alegere *rațională* în această situație. Nu poți demonstra, adică, “adevărul” identității europene și “falsitatea” identității naționale, împreună cu procesele care le generează. Oricând poți schimba, prezervând metodologia, vectorul “deconstrucției”, chiar împotriva Europei, de pildă. Criteriul este, a spus-o Nietzsche acum un secol, *gustul*.³

Paradoxul acestui tip de demers este acela că metodologia postulată la noi privity ca fiind instrumentul și protectorul identității și integrării europene, poate să fie, în realitate, cel mai mare inamic al acestui proces. Europa trebuie apărută altfel, pe criterii obiective și neinterpretabile contextual.

Revenim acum concludiv la subiectul nostru. Invocăm istoria într-o dezbatere despre raportul civic/etnic pentru că ea este (și) vehiculul – cum am văzut în cazul Europei Centrale – de inserare a etnicului în tabloul acesta, cu toate funcțiile de substrat ce-i incumbă. Frenezia “deconstructivistă” – gesticulație, am văzut, mai mult politică decât academică – chiar dacă nu își propune explicit aceasta, rămâne, indirect, o tentativă de expulzare a etnicului – cel majoritar – din orice definiție curentă a spațiului civic de după 1989.

Divorțul etnic/civic s-a produs. Abstractizarea și ineficientizarea societății civile românești își are și aici (re)sursele.

Al doilea model etno-civic de integrare

Spre deosebire de modelul etno-civic de integrare promovat nu întotdeauna explicit de țările Europei Centrale, în care cele două elemente discutate aici se compensează și întăresc reciproc, modelul din România postrevoluționară rupe brutal raporturile. De aici conflictul latent și tensiunea care predomină, difuz, la nivelul discursului public. Efectul ajunge, mediat, la nivelul capacității și vitezei de integrare a societății românești. Cureaua de transmisie e tipul de *asumare*, disponibilitatea unei societăți de a-și asuma un proiect pe termen lung, așa cum este cel pomenit aici.

Un alt model etno-civic de integrare

³ Nu e locul să dezvoltăm aici. Cert este că, dusă până la capăt, această dezbatere aici ajunge (că ea nu a fost dusă până la capăt în România nu e relevant aici – e relevant, eventual, pentru nivelul mediocru al dezbaterilor autohtone pe această temă; modelul a fost de cele mai multe ori o *raționalizare*). De aici impasurile unei asemenea perspective (a cărei una dintre fațete este disputa din istoriografie). Realitatea este că, de pildă, ontologia unor Foucault, Deleuze ori Lyotard – toți legatari ai lui Nietzsche pe direcție, mai mult sau mai puțin heideggeriană – nu asigură nici o protecție împotriva fascismului – ca să luăm un exemplu extrem. Nu există acolo un criteriu valid de refutare a acestuia! Oricine își poate descărca gustul în *mytos*-ul fascist (ca perspectivă asupra vieții), și, la rigoare, nici o perspectivă post-modernă nu îl poate condamna sau refuta dialectic; doar instanța politică este astăzi cea care mai “selectează” gustul post-modern... Provocarea etică pe care post-modernismul o aduce e profundă, dar nu acesta este, decât razant, subiectul nostru.

Este foarte dificil să pretinzi sacrificii unei comunități bulversându-i metodic criteriile; de asemenea, este la fel de dificil să colectezi energiile unei societăți obligând-o să-și ceară scuze sistematic pentru întreaga ei istorie. Nu-i poți cere unei comunități să se nege, sau, cel puțin să se uite, sistematic și în același timp să fie gata să zâmbească fericită în fața provocărilor ce-o bombardează cotidian.

Nici o societate nu poate să ceară sacrificii și mobilizare pulverizând tocmai acele repere în numele cărora ai fi îndreptățit să ceri așa ceva. O societate în acest regim de funcționare nu poate produce cu ușurință decât curente de dezertare socială și retragere civică, cuplate cu valuri de cinism și nepăsare. E o criză a *sensurilor* în societatea românească, a semnificațiilor și legăturilor difuze, nepercepute explicit, poate, ce dau consistență unui orizont social. Revolta civică se poate manifesta prin singurul canal care a mai rămas la dispoziție: *votul*, dar vot *negativ* de data asta, vot care delegitimează Puterea și starea de fapt de la acel moment, dar nu o legitimează pe cea care vine.

Test de autoevaluare 4

4.1. Indicați principalele caracteristici ale celor două modele de raportare la etnic și civic

.....
.....
.....
.....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 58

Se vor folosi informațiile prezentate în segmentul unității de învățare parcurs mai sus. Răspunsul nu trebuie să depășească o pagină – Arial, 12, 1,5 rânduri

3.8. Bibliografie

- Boudon, Raymond (ed.), *Tratat de Sociologie*, Humanitas, București, 1992
- Cioabă, Aristide; Păvălan, Lorena; Pogoceanu, Rozmari, *Societatea civilă și drepturile omului*, Editura Institutului de Teorie Socială, București, 1997
- Dungăciu, Dan, *Națiunea și provocările (post)modernității*, Editura Tritonic, București, 2004
- Milca, Mihai, *Prelegeri de filosofie*, Editura economică, București, 2002
- Rials, Stephane, *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*, Polirom, Iași, 2002
- Zamfir, Cătălin, Vlăsceanu, Lazăr (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998

3.9. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1

1.1. a, c

Test de autoevaluare 2

2.1. a se vedea paginile 43-44

Test de autoevaluare 3

3.1. a se vedea paginile 46-47

Test de autoevaluare 4

4.1. a se vedea paginile 54-56

LUCRARE DE VERIFICARE

1. Elaborați un eseu pe tema relațiilor dintre dimensiunea etnică a societăților umane și respectarea drepturilor omului.

Observații: eseuul va folosi informațiile parcurse în cadrul unității de învățare de mai sus dar necesită și apelul la bibliografia suplimentară indicată. Este apreciată și utilizarea unor resurse bibliografice identificate de cursant, în afara celor indicate în manual.

Unitatea de învățare Nr. 4

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

Cuprins

4.1. Obiective.....	56
4.2. Curtea Europeană a Drepturilor Omului.....	56
4.3. Extrase din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.....	60
4.4. Bibliografie	62
4.5. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare.....	62

4.1. Obiective

- Familiarizarea studenților cu bagajul conceptual specific problematicei studiate.
- Reținerea profilului uneia dintre cele mai importante instituții preocupate de problematica drepturilor omului
- Rețierea anumitor articole din Convenția Europeană a Drepturilor Omului

4.2. Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Originea
CEDO

Una dintre cele mai importante instituții ale Consiliului Europei este CEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Bazele sale se poate considera că s-au pus o dată cu semnarea, în cadrul Consilui, a Convenției europene a drepturilor omului, în anul 1950. Această Convenție, ce reprezintă un tratat internațional de o semnificație deosebită, a fost semnat, după cum deja s-a arătat, în 1950, intrând în vigoare în 1953. Prin aceasta se stabileau o serie de drepturi și libertăți pe care fiecare stat trebuia să le garanteze cetățenilor săi.

Dintre aceste drepturi amintim, în primul rând, dreptul la viață garantat tuturor oamenilor. Oamenii au, de asemenea, dreptul de a fi protejați împotriva torturii sau a relelor tratamente; ei trebuie să se bucure de libertate și securitate, să aibă posibilitatea unor procese echitabile; să le fie protejate sau respectate corespondența, viața privată și familia; și, nu în ultimul rând, ei trebuie să se bucure de dreptul la libera exprimare - unde se include și libertatea presei - la libera gândire, conștiință și religie, la libera asociere sau reunire pașnică etc.

Controlul
Convenției și
al CEDO

Trei organisme erau abilitate să controleze respectarea acestei Convenții. Primul era cel al Comisiei Europene a Drepturilor Omului, înființată în 1954 și care primeau plângerile ce veneau la adresa statelor semnatare. Dacă încercarea de a rezolva respectiva problemă se solda cu un eșec, Comisia putea întocmi un raport asupra temeiniciei și fondului plângerii pe care îl trimitea Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei. Acesta era compus din fie din miniștri ai afacerilor externe ai statelor membre, fie din o serie de reprezentanți ai lor și putea hotărî dacă au fost sau nu încălcate anumite drepturi prevăzute de Convenție. Dar, atât Comisia cât și Comitetul Miniștrilor puteau trimite plângerile către un treilea organism, respectiv către Curtea Europeană a Drepturilor Omului care fusese constituită în 1959. Un fapt trebuie subliniat aici: spre deosebire de astăzi, persoanele particulare nu se puteau adresa direct Curții; doar celelalte două foruri sus-amintite puteau face acest lucru. Comitetul Miniștrilor putea interveni din nou, mai târziu, pentru a asigura respectarea hotărârilor Curții.

Cu timpul,
CEDO a
început să
admită și
plângeri ale
persoanelor
particulare

Cu timpul s-au admis la Curtea Europeană și plângerile ce veneau din partea persoanelor particulare, cu condiția ca statul acuzat să ratifice acest instrument. Protocolul cu numărul 9 este în fapt acela care a deschis calea spre adresarea directă către Curte a cetățenilor particulari. Acest lucru a dus, printre altele, la înmulțirea exponențială a plângerilor și solicitărilor cărora Curtea era nevoită să le facă față. Mai mult, numărul statelor care deveneau membre ale Consiliului Europei s-a mărit și el. Îmbinarea acestor doi factori au făcut ca nevoia reformării Curții să devină tot mai acută.

Această reformă s-a realizat prin Protocolul nr. 11. Intrat în vigoare în 1998, acesta a instituit o Curte unică și permanentă ce se substituia celorlalte două instituții sus amintite. Hotărârea, de o maximă importanță pentru eficientizarea activității Curții și a Consiliului în general, s-a luat de către șefii de stat și de guvern ai statelor membre ale Consiliului Europei. Consecința a fost desființarea, în acest mod, a rolului decizional pe care îl avusese Comitetul Miniștrilor.

Jurisdicția Curții este obligatorie pentru toate statele care fac parte din Consiliul Europei. Ea este formată dintr-un număr de membri echivalent cu cel al statelor Consiliului și sunt aleși de către Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei. În exercitarea funcției, în luarea oricărei decizii, judecătorii sunt însă total independenți atât față de statul din care provin cât și față de Adunarea care i-a desemnat. Mandatul lor se întinde pe o perioadă de șase ani, expirând însă în cazul în care judecătorul ajunge la vârsta de șaptezeci de ani.

Structura
CEDO

Structura Curții este una destul de complexă. În interiorul acestei instituții se aleg un președinte, doi vicepreședinți, și doi președinți de secțiune, al căror mandat se întinde pe o perioadă de trei ani. Există apoi patru *secțiuni*, care își aleg, la rândul lor, un președinte. Doi dintre președinții de secțiune sunt, în același timp, și vicepreședinți ai Curții. Fiecare dintre aceste secțiuni, care trebuie să respecte criteriul echilibrului geografic și cel al sexelor, este compusă, la rândul său, dintr-o serie de *comitete* a câte trei judecători, pe o perioadă de 12 luni.

Aceste comitete au un rol destul de important, dacă ținem cont de faptul că au preluat rolul de filtrare a cazurilor care revenea în trecut Comisiei. Mai există apoi, în cadrul fiecărei secțiuni, *camere* din șapte membri formate pe principiul rotației, și unde președintele secțiunii și reprezentantul statului interesat sunt implicați de drept. În fine, decizia mai poate fi luată și de o așa numită *Mare Cameră*, formată din șaptesprezece judecători – din care neapărat fac parte președintele, vicepreședintele și președinții de secțiuni – și al cărei mandat se întinde pe o perioadă de trei ani. Ei îi pot reveni cazurile excepționale prin gravitatea sau caracterul lor interpretabil.

CEDO

Hotărârile Camerelor trebuie duse la îndeplinire într-o perioadă de trei luni; cele ale Marii Camere sunt însă imediate și definitive. Toate hotărârile definitive luate de către Curtea de la Strasbourg sunt obligatorii pentru statele implicate (acuzate).

Plângerile individuale care ajung în fața Curții sunt dintre cele mai diverse. Ele privesc nerespectarea drepturilor omului și pot fi legate atât de sfera vieții private – orientarea sexuală, etnia, genul etc (caracteristici pe baza cărora se pot produce discriminări) – cât și de sfera socială, a mediului social în care cetățeanul își desfășoară activitatea – presa, partidele, asocierile. Cetățenii pot apela așadar la Curtea de la Strasbourg în cazul în care au fost torturați, discriminați, în cazul în care le sunt îngrădite drepturile fundamentale la libertate sau proprietate, le sunt ascultate telefoanele, sunt deportați sau extrădați etc.

Pentru România, Convenția europeană a drepturilor omului a devenit operabilă și obligatorie începând cu data de 20 iunie 1994¹, când țara noastră a ratificat acest instrument. El a devenit astfel parte a dreptului intern. Prin articolul 53 al Convenției, statele sunt obligate să se conformeze deciziilor Curții, în cazul unor litigii la care ele sunt parte.

20 iunie 1994

– România
ratifică
Convenția
Europeană a
Drepturilor
Omului

Conform Constituției României, în cazul în care există neconcordanțe între legile interne și tratatele internaționale la care țara noastră este semnatară, de regulă acestea din urmă au prioritate. De aceea, multe dintre hotărârile luate în baza legilor statului român au fost sancționate la CEDO. De foarte multe ori cetățenii români care s-au adresat acestui for au avut câștig de cauză. Curtea de la Strasbourg le-a dat lor dreptate, statul român fiind nevoit să plătească despăgubiri importante.

Test de autoevaluare 1

(Întrebările de mai jos pot avea un răspuns, mai multe sau nici un răspuns corect.)

1.1. România a ratificat Convenția Europeană a Drepturilor Omului:

- a) la 20 iunie 1994
- b) nu a ratificat Convenția
- c) o va ratifica după aderarea la UE

1.2. Conform Constituției, dacă există neconcordanțe între legile interne și tratatele internaționale la care suntem parte au prioritate:

- a) Reglementările interne
- b) Tratatele internaționale
- c) Se negociază
- d) Nu se specifică nimic pentru aceste cazuri

Cursanții vor alege răspunsul/ răspunsurile corecte sau vor preciza că nici un răspuns din grilă nu este corect, după caz.

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 66

¹ http://www.coe.ro/pdf/Cazurile_Romaniei_la_CEDO_editia_a_II_a

4.3. Extrase din Convenția Europeană a Drepturilor Omului

Convenția europeană a drepturilor omului².

Art. 1 **Articolul 1 – Obligația de a respecta drepturile omului**

Înaltele părți contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în titlul 1 al prezentei convenții.

Art. 2 **Articolul 2 – Dreptul la viață**

1. Dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal în cazul în care infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege³.

2. Moartea nu este considerată ca fiind cauzată prin încălcarea acestui articol în cazurile în care aceasta ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forță:

- a. pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței legale;*
- b. pentru a efectua o arestare legală sau pentru a o împiedica evadarea unei persoane legal deținute;*
- c. pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecție.*

Art. 3 **Articolul 3 – Interzicerea torturii**

Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante.

Art. 4 **Articolul 4 – Interzicerea sclaviei și a muncii forțate**

1. Nimeni nu poate fi ținut în sclavie sau în condiții de aservire.

2. Nimeni nu poate fi constrâns să execute o muncă forțată sau obligatorie.

3. Nu se consideră „muncă forțată sau obligatorie” în sensul prezentului articol:

- a. orice muncă impusă în mod normal unei persoane supuse detenției în condițiile prevăzute de articolul 5 din prezenta convenție sau în timpul în care se află în libertate condiționată;*
- b. orice serviciu cu caracter militar sau, în cazul celor care refuză să satisfacă serviciul militar din motive de conștiință, în țările în care acest lucru este recunoscut ca legitim, un alt serviciu în locul serviciului militar obligatoriu;*
- c. orice serviciu impus în situații de criză sau de calamități care amenință viața sau bunăstarea comunității;*
- d. orice muncă sau serviciu care fac parte din obligațiile civice normale.*

Articolul 5 – Dreptul la libertate și la siguranță

Art. 5

1. Orice persoană are dreptul la libertate și siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția următoarelor cazuri și potrivit căilor legale (în continuare se enumeră aceste excepții, n.a.)

2. Orice persoană arestată trebuie informată, în termenul cel mai scurt și într-o limbă pe care o înțelege, asupra motivelor arestării sale și asupra oricărei acuzații aduse împotriva sa. (...)

Art. 6

Art. 7

Art. 8

Articolul 6 – Dreptul la un proces echitabil (...)

Articolul 7 – Nici o pedeapsă fără lege (...)

Articolul 8 – Dreptul la respectarea vieții private și de familie (...)

Art. 9

Articolul 9 – Libertatea de gândire, de conștiință și de religie (...)

Art. 10

Articolul 10 – Libertatea de exprimare (...)

Art. 11

Articolul 11 – Libertatea de întrunire și de asociere (...)

Art. 12

Articolul 12 – Dreptul de casatorie (...)

Pentru a asigura respectarea angajamentelor care decurg pentru înaltele părți contractante din prezența convenției și din protocoalele sale, se înființează o Curte europeană a Drepturilor Omului (...)

În continuare, articolele se referă la structura și la modalitatea de funcționare a Curții. Dintre acestea, cele mai importante au fost deja amintite.

Test de autoevaluare 2

2.1. Precizați și comentați drepturile la care se referă articolele 2, 3 și 4 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului

.....
.....
.....

Răspunsul nu trebuie să depășească 2 pagini – Arial 12, 1,5 rânduri.

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 66

4.4. Bibliografie

- Boudon, Raymond (ed.), *Tratat de Sociologie*, Humanitas, București, 1992
- Cioabă, Aristide; Păvălan, Lorena; Pogoceanu, Rozmari, *Societatea civilă și drepturile omului*, Editura Institutului de Teorie Socială, București, 1997
- Dungaciu, Dan, *Națiunea și provocările (post)modernității*, Editura Tritonic, București, 2004
- Milca, Mihai, *Prelegeri de filosofie*, Editura economică, București, 2002
- Rials, Stephane, *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*, Polirom, Iași, 2002
- Zamfir, Cătălin, Vlăsceanu, Lazăr (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998

4.5. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1

- 1.1. a
- 1.2. b

Test de autoevaluare 2

- 2.1.
- Art. 1 Dreptul la viață
- Art. 2 Interzicerea torturii
- Art. 3 Interzicerea sclaviei și a muncii forțate

LUCRARE DE VERIFICARE

1. **Comentați un articol la alegere din Convenția Europeană a Drepturilor Omului**
2. **Elaborați o comparație între Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Declarația Universală a Drepturilor Omului**

Observații: Eseul solicitat la punctul 1 va avea maxim 1 pagini (Arial 12, 1,5 rânduri). Punctul 2 va avea maxim 4 pagini (Arial 12, 1,5 rânduri). Pentru elaborarea răspunsurilor se recomandă atât utilizarea manualului cât și a bibliografiei suplimentare indicate. Este binevenită și utilizarea resurselor de pe internet.

Barem de notare

Subiectul 1 – 3 puncte

Subiectul 2 – 6 puncte

1 punct din oficiu